

قلمرو جرایم و تخلفات علیه امنیت غذایی در سیاست جنایی ایران

حسین تاجی^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۳/۲۰

سید حسین احمدی گلیان^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۳۰

محمد بهروزیه^۳

چکیده:

امنیت غذایی موضوعی راهبردی است که همواره تحت تأثیر عوامل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فناوری، بین‌المللی و اکوسیستم قرار دارد. امنیت غذایی به عنوان هنجاری در سطح ملی، از ارکان مهم امنیت کشورمان بوده و هرگونه بی توجهی یا کم توجهی به مبانی و ارکان آن، می تواند مخاطرات جدی جبران ناپذیری در عرصه های مزبور در پی داشته باشد. تعدد و تنوع سازمان ها و نهادهای متولی (غیر منسجم) در کنار کثرت و پراکندگی قوانین، زمینه و بسترو قوع جرایم و تخلفات در این حوزه را از سوی کارکنان و عوامل مرتبط در طی سالیان اخیر فراهم و موجب شده است. پژوهش حاضر تلاش نموده ، ضمن ارائه شناختی ازمفهوم، ارکان و مبانی امنیت غذایی، سازمان ها و نهادهای تأثیرگذار بر آن را مورد شناسایی قرار داده و بزه انگاری ها و پاسخ گذاری های مرتبط را از میان مقررات متنوع نظام حقوقی ایران استخراج و به روش تحلیلی و توصیفی مورد بررسی قرار دهد. در نتیجه سیاست جنایی (تقنینی، اجرایی و قضایی) موجود را صرفا دولتی و غیرمنسجم و ناکارآمد دانسته و راهبردهای اثربخش علمی و عملیاتی و تجربی را نیز پیشنهاد نماید.

واژگان کلیدی: سیاست جنایی ایران، امنیت غذایی، تعدد بزه انگاری، نوع پاسخ گذاری ها.

^۱ استادیار حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه آزاد اسلامی مشهد

h.taji1980@mshdiau.ac.ir

^۲ دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه آزاد واحد بین الملل گلپهار

Gelyan.ahmadi@gmail.com

^۳ استادیار حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه پیام نور مشهد مشهد

مقدمه: حق بر امنیت، حق بر غذا، حق بهره مندی از غذای کافی، حق بر رهایی از گرسنگی و حق زندگی با معیارهای مناسب، از مفاهیم اولیه و بنیادین حقوق بشری اند و امنیت غذایی مولود آن است. جهان امروز در شرایط رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی شاهد گذار از نظام های غذا و تغذیه سنتی به نظامی مدرن است. طبق پیش بینی ها، درگیری های مربوط به حفظ منابع و ذخایر آب و غذا در سطوح داخلی و منطقه ایی و حتی فراتر از آن، در آینده نه چندان دور محتمل است. تأمین امنیت غذایی و تحقق زنجیره غذایی پایدار در سطوح ملی و منطقه ایی و بین المللی در سالهای اخیر و پیش روی، همواره با چالش های عمده تهدید کننده ایی مواجه بوده و همراه خواهد بود از قبیل: رشد فزاینده جمعیت، افزایش گازهای گلخانه ایی، تغییرات شدید اقلیمی، آلودگی محیط زیست و منابع مرتبط، جنگهای داخلی و منطقه ایی و تأثیر آن بر مهاجرت ها، تحریم های منطقه ایی و بین المللی و تأثیرات آن بر نظام های تولید، صادرات و واردات مواد غذایی و صنایع وابسته، افزایش قاچاق مواد غذایی، تهیه، تولید، مصرف و واردات محصولات تراریخته یا دارای سموم غیر مجاز و غیراستاندارد (بیوتروریسم غذایی) و ... هرچند درک عمیق ماهیت امنیت غذایی به عنوان مفهومی چند بعدی و میان رشته ای، نیازمند مطالعه مفاهیم مرتبط و اثر گذار اقتصادی، کشاورزی، صنایع غذایی، تغذیه ایی، سیاسی، اجتماعی است که از محدوده این پژوهش خارج می باشد اما فهم اجمالی آن به عنوان پدیده ایی اجتماعی و جنایی برای بحث در حوزه سیاست جنایی اهمیت دارد. با تحول و جهش در مفهوم امنیت غذایی، از سطح فردی و خانواده به سطح منقه ایی و جهانی توسعه یافته و رکن دسترسی به غذا بر رکن موجود بودن آن غلبه یافته است. ، توسعه تعریف امنیت غذایی به سمت و سوی یکی شدن با تعریف ایمنی غذایی (به معنای قابل اطمینان و اعتماد بودن نظام غذایی) و تغذیه، تعیین اولویت های غذایی و هدف بودن آن برای تحقق زندگی پویا و سالم و مرتبط شدن مفهوم امنیت غذایی با حقوق بشر و حق بر توسعه همراه شده است. نشست جهانی غذایی سال ۱۹۹۶ میلادی، امنیت غذایی را در تمامی سطوح فردی، خانگی، ملی، منطقه ایی و جهانی معنا کرد: موقعیتی که آحاد مردم در تمام اوقات دسترسی فیزیکی و اقتصادی به غذای کافی ایمن و مغذی داشته باشند تا نیازهای تغذیه ایی و اولویت های غذایی خود را برای یک زندگی پویا و سالم برآورده و تأمین کنند. سپس این تعریف در نشست ناامنی غذایی سال ۲۰۰۱ میلادی^۱ به شرح زیر بهبود یافت: وضعیت امنیت غذایی هنگامی وجود دارد که تمام مردم در هر زمان دسترسی فیزیکی، اجتماعی و اقتصادی به غذای کافی، ایمن و مغذی داشته باشند تا نیازهای تغذیه ایی و اولویت های غذایی خود را برای یک زندگی پویا و سالم تامین کنند. ۲در نظام تقنینی ایران اصطلاح امنیت غذایی نخستین بار در قانون ماده واحده الحاق دولت به کنوانسیون سازمان ملل متحد برای بیابان زدایی در کشورهای که به طور جدی با خشکسالی و یا بیابان زایی مواجه می باشند، مصوب ۱۳۷۵ به کار رفت. در حالیکه برای ناامنی غذایی در قوانین ایران، سابقه ای ملاحظه نمی شود. باتصویب قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی امنیت غذایی را دسترسی همه افراد جامعه به غذای کافی و سالم تعبیر نمود که با آخرین تحولات در سطوح بین المللی فاصله دارد. بنابراین شناخت سیاست ها و سیاستگذاران حوزه امنیت غذایی و درک نامتغیرهای آن در سیاست جنایی ایران و انواع پاسخ دهی در

¹ - The state of food Insecurity, 2001

قبال پدیده جنایی (مصادیق نامنی های غذایی)، فهم بهتری از جایگاه و موقعیت امنیت غذایی ایران را ارائه و پیش روی پژوهشگران و فعالین در عرصه های گوناگون این حوزه قرار می دهد. سوالات مهم این پژوهش این است که سیاست های کلان امنیت غذایی ایران و سیاست گذاران و متولیان آن در سیاست جنایی ایران کدامند؟ نظام سیاست جنایی ایران در قبال جرایم و تخلفات علیه امنیت غذایی چه نوع گرایش و پاسخی دارد؟ نویسندگان این پژوهش با مطالعه تحقیقات مرتبط در سالهای اخیر و محدوده هریک از پژوهشها، تلاش نموده، سیاست گزاران و متولیان اثرگذار بر تأمین امنیت غذایی پایدار را که در پژوهش های صورت گرفته تا کنون به اهمیت جایگاه و نقش آنها کم توجهی شده و مورد غفلت قرار گرفته است را در قالب پژوهش سیاست جنایی مرتبط (اجرائی، تقنینی و قضایی) مورد شناسایی و ارزیابی عملکرد قرار داده و شیوه های پاسخ دهی اثر بخش در حوزه سیاست جنایی ایران، در قلمرو جرایم و تخلفات علیه امنیت غذایی را از حیث شرایط و آثار و نتایج حاصله موجود و راهبردهای پیش روی و ... تبیین، و در نتیجه برای اثر بخشی و نیل به اهداف و راهبردها، اصلاحات و اقداماتی را ضروری دانسته که مورد پیشنهاد قرار گرفته است.

۱. سیاست های کلان امنیت غذایی:

همواره تولید غذای کافی و سالم و به موقع، از جمله سیاست های دایمی (حیاتی و اساسی) ملت ها و دولت ها در حوزه امنیت غذایی بوده که بدون تردید نقش حائز اهمیت و راهبردی در تأمین امنیت کلان در نظام های حاکمیتی در ابعاد مختلف را دارد. یکی از ارکان حقوق فردی و اجتماعی در جوامع انسانی و به منظور دستیابی به توسعه پایدار برای هر نظامی، تأمین امنیت غذایی و تحقق زنجیره غذایی پایدار افراد آن کشور است. ارکان امنیت غذایی شامل موجود بودن غذا^۱، در دسترس بودن غذا^۲، قابلیت مصرف غذا^۳ و پایداری در آنها^۴ است. بنابراین هرگونه بی توجهی یا کم توجهی به موضوع تأمین امنیت غذایی پایدار و ناهماهنگی در تدوین و اجرای سیاستهای تقنینی، اجرائی و قضایی منسجم و اثرگذار، مخاطرات جدی در ابعاد مختلف امنیتی را در پی خواهد داشت و به نوعی بستر ساز ظهور و بروز انواع جرایم، تخلفات و آسیب های سیاسی، اقتصادی، امنیتی، اجتماعی و ... می باشد. در اسناد بالادستی نظام جمهوری اسلامی ایران و قوانین و برنامه های توسعه کشور، به موضوع امنیت غذایی مترادف با خودکفایی در تأمین محصولات کشاورزی و غذایی به عنوان شاخصی مهم در راستای استقلال سیاسی، اقتصادی و اجتماعی توجه جدی شده است. (کمبود محصولات کشاورزی استراتژیک و تهدید امنیت غذایی ممکن است استقلال یک کشور را به مخاطره بیندازد. چون وابستگی هر کشور به مواد غذایی اساسی وارداتی، ابتکار عمل آن کشور را در تنظیم روابط خود با جهان سلب می نماید. بنابراین تدوین راهبردهای اثربخش در زمینه تولید محصولات اساسی و مواد غذایی مورد نیاز جامعه بایستی همواره در برنامه های توسعه و سیاست گذاری های کلان کشور مورد توجه جدی قرار گیرد. شاکری، ۱۳۹۷: ۲۱۹ و ۲۲۰) برای

1- Food Availability

2- Food Access

3- Ability to consume food

4 - sustainability

بهره مندی امنیت غذایی پایدار در کشور به لحاظ ابعاد متنوع آن، داشتن یک استراتژی ملی پویا و کارآمد ضروری بوده که ترکیبی از سیاستهای اقتصادی، اجتماعی، امنیتی، کشاورزی و ... است.

در اصل چهل و سوم قانون اساسی ایران، استقلال اقتصادی جامعه و تأمین نیازهای اساسی کشور از طریق افزایش تولیدات کشاورزی و مواد غذایی تا رسیدن به مرحله خودکفایی و رهایی از وابستگی مورد تأکید قرار گرفته است. بر اساس قاعده فقهی " نفی سبیل " مسلمانان نباید در تأمین مواد غذایی به غیر مسلمانان وابسته باشند. (از منظر امام خمینی رحمت الله علیه دکترین امنیت غذایی دارای ۵ محور اصلی است: عدالت غذایی، استقلال و کاهش وابستگی به بیگانگان، توسعه و احیای کشاورزی، اصلاح الگوی مصرف و توجه به کشاورزی نوین به عنوان رکن توسعه کشور. نظر مقام رهبری نیز مبتنی بر ضرورت توجه به اقتدار ملی، اتخاذ رویکرد علمی به کشاورزی و ظرفیت سازی در این زمینه و اصلاح الگوی تغذیه کافی و سالم و مصرف آن است. شیروی، ۱۳۹۶: ۵۰) چون حوزه امنیت غذایی چند وجهی است، قوانین و مقررات متنوع و غیرمنسجم و در برخی موارد اعمال سیاست های متعارض و متقابل از سوی متولیان امور، نیل به اهداف کلان در تحقق امنیت غذایی را با چالش هایی مواجه نموده است. تأمین امنیت غذایی و تحقق زنجیره غذایی پایدار همواره از مهمترین اولویت های استراتژیک برنامه های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور بوده است. امنیت غذایی از تعامل آنچه که در برنامه اول و دوم توسعه کشور مطرح گردیده، مترادف است با خودکفایی در تأمین محصولات کشاورزی و غذایی که به عنوان شاخص مهم در راستای استقلال سیاسی و اقتصادی کشور است. دولت تأمین امنیت اقتصادی، اجتماعی و قضایی تولیدکنندگان و تضمین سیاست گذاری های بخش خصوصی در امر کشاورزی و مواد غذایی را مورد تأکید قرار داده است. ضمن اینکه ایمنی غذایی و بهبود کیفیت و رعایت استانداردها در تولید محصولات کشاورزی و صنایع مواد غذایی وابسته، کمتر مورد توجه سیاستگذاران امر قرار گرفته است. در سند چشم انداز بیست ساله در برنامه سوم توسعه مباحث مربوط به امنیت ملی کشور را می توان در چهار بعد اقتصادی، سیاسی و فرهنگی، منابع محیطی و نظامی مطرح نمود. در تدوین برنامه چهارم توسعه، لزوم شکل گیری تشکیلات فرابخشی و ضرورت ایجاد تمرکز در سیاست گذاری راهبردی و هدایت کلان بخش سلامت و حذف تشکیلات چندگانه، موضوع و نقش امنیت غذا و تغذیه را در توسعه مورد توجه قرار داده است. لذا در اجرای بند الف ماده ۸۴ این قانون " شورای عالی سلامت و امنیت غذایی " با ادغام شورای غذا و تغذیه و شورای عالی سلامت تشکیل گردید. مواد ۱۴۳ و ۱۴۹ قانون برنامه پنجم توسعه به منظور تأمین امنیت غذایی، دولت را موظف نموده که جهت تحقق خودکفایی در محصولات استراتژیک کشاورزی و دامی با لحاظ الگوی مصرف و رعایت استانداردهای مورد لزوم، زیر ساخت های امنیت غذایی را ارتقاء بخشد. لکن در برنامه ششم توسعه به موضوع مهم و راهبردی خودکفایی و امنیت غذایی کم توجهی شده است و حتی با سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی هماهنگی نداشته و ارتباط ضعیفی دارد و صرفاً به حداکثر سازی توان منابع داخلی و صدور مازاد محصولات کشاورزی و غذایی و تنظیم الگوی کشت و کاهش واردات محصولات اساسی

استراتژیک غذایی مورد نیاز جامعه اشاره شده و فاقد راهبردهای اجرایی است. درحالیکه در افق ۱۴۰۴، ایران برخوردار از امنیت غذایی معرفی و در سیاست های کلان اقتصاد مقاومتی بر تأمین امنیت غذایی و ... از طریق ایجاد ذخایر راهبردی با تأکید برافزایش کمی و کیفی تولیدات، مدیریت و اصلاح الگوی مصرف و .. به عنوان الزامات اولیه و اساسی تحقق امنیت غذایی مورد توجه و تأکید قرار گرفته است. بر همین اساس مقام رهبری در تاریخ ۱۴۰۱/۶/۲۰ در اجرای بند یک اصل ۱۱۰ قانون اساسی، سیاست های کلی برنامه هفتم توسعه اقتصادی که توأم با عدالت پیش بینی شده است را در ۲۶ بند تصویبی، پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام در هفت سرفصل اقتصادی، اموزیربنایی، فرهنگی و اجتماعی، علمی و فنآوری و آموزشی، سیاسی و سیاست خارجی، دفاعی و امنیتی، اداری و حقوقی و قضایی ابلاغ فرمودند. در بند ۶ راجع به امور زیربنایی به موضوع تأمین امنیت غذایی و تولید حداقل ۹۰ درصد کالاهای اساسی و اقلام غذایی در داخل، همراه با حفظ و ارتقاء ذخایر ژنتیکی و منابع آبی و افزایش سطح سلامت و ایمنی مواد غذایی اشاره و تأکید شده که تدوین و تصویب قوانین و آیین نامه های اجرایی روزآمد و هدفمند و اثرگذار مرتبط با امنیت غذایی بدون تردید می تواند جایگاه و موقعیت امنیت غذایی و تحقق زنجیره غذایی پایدار کشور را تضمین نماید. لیکن از دیدگاه نگارندگان، امنیت غذایی کشور در حال حاضر دچار تکرر قوانین و مقررات و بعضاً ناکارآمدی شده که دارای متولیان متعدد و غیر منسجم بوده و در برخی موارد در تقابل و در تضادهای عملیاتی با یکدیگر اقدام نموده که خود از عوامل بروز ناامنی های غذایی بوده و بسترساز وقوع انواع جرایم و تخلفات مرتبط شده اند. ارائه طرح ها و تصویب قوانین مانند قانون تقویت امنیت غذایی و رفع موانع تولیدات کشاورزی و قانون تمرکز بخش بازرگانی محصولات کشاورزی در وزارت جهاد کشاورزی معروف به قانون انتزاع و حتی تشکیل قرارگاه امنیت غذایی و ... نتوانسته اند اثر بخشی مطلوبی را در این باره داشته باشند و آشفتگی و نابسامانی در شرایط امنیت غذایی کشور مشهود و ملموس است. بنابراین اصلاح موارد و تقویت ساز و کارهای تأمین امنیت غذایی و انسجام اثربخشی آنها، ضرورتی حیاتی و اجتناب ناپذیر است.

۰۲ سیاستگذاران امنیت غذایی

امنیت غذایی چون موضوعی چند بعدی و چند وجهی است، نهادها، سازمانها، ستادها و سازمانهای متعددی در تأمین امنیت غذایی درکشور و مقابله با ناامنی های غذایی، به روش های مختلفی به ایفای نقش و وظیفه در این حوزه می پردازند که با ملاحظه پژوهش های صورت گرفته تا کنون، این بخش کمتر مورد شناسایی و ارزیابی عملکردی قرار گرفته اند و درباره اهمیت نقش و جایگاه آنها کم توجهی شده است. انسجام در تدوین و اتخاذ سیاست های راهبردی و کلان و هدفمند در حوزه تقنینی و اجرایی و داشتن سیاست جنایی اثربخش در این خصوص ضرورتی اساسی و حائز اهمیت است. (سیاست جنایی مانند انواع سیاست های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی یا بهداشتی، در چارچوب سیاست عمومی دولت ها ترسیم، تعریف و اجرا می شود. نجفی ابرند آبادی، ۱۳۹۳: ۴۶) این تنوع و گستردگی، خود موجب عدم انسجام و هماهنگی لازم و در

برخی موارد طولانی شدن فرآیند نظارت ها و انسجام بخشی ها و نیل به اهداف و راهبردها، به علت ظهور و بروز برخی از تضاد و تقابل های اجرایی و عملیاتی در این ارتباط گردیده و در نتیجه موجب نابسامانی حوزه امنیت غذایی کشور طی سال های اخیر شده که می تواند پیامدهای مخاطره آمیزی برای امنیت کلان ملی و در سطوح مختلف در پی داشته باشد. از سوی دیگر فساد اداری (جرایم و تخلفات سازمان یافته) در حوزه امنیت غذایی، کارشناسی علل و عوامل موثر بر موضوع و مقابله با ناامنی غذایی را دشوار می نماید. (در شرایط موجود، مهمترین علل و ابزار فساد اداری، تنوع قوانین و شفاف و بروز نبودن آن، سوء استفاده عوامل از خلل قوانین، تکثر و تنوع نهادهای متولی و موازی کاری ها و تقابل اقدامات آنها و... می باشد. ذاکر صالحی، ۱۳۹۱: ۱۵۴) صرف تدوین سیاست های کلان و راهبردی درباره امنیت غذایی در کشور ضامن و تأمین کننده آن نبوده و بدون تردید نقش و جایگاه متولیان و سازمان ها و نهادهای اثرگذار (میدانی و عملیاتی) حائز اهمیت و انکار ناپذیر است و در پژوهش های مرتبط انجام شده مورد شناسایی و توجه جدی قرار نگرفته اند. در حالیکه برای نیل به اهداف مورد نظر شناخت و بررسی ساختار این بخش از متولیان اثرگذار در امنیت غذایی ضرورت داشته که به اهم آنها در دو قسمت اجرایی و قضایی اشاره می شود.

۰۲- ۱- سیاست گذاران اجرایی امنیت غذایی

به دنبال ناکارآمدی تیم اقتصادی دولت ها در مواجهه با بحران های اقتصادی کشور و پس از دیدار مسئولان نظام با مقام رهبری در سال ۱۳۹۷، " شورای عالی هماهنگی اقتصادی سران قوا " به ریاست رییس جمهور تشکیل شد که ترکیبی فرا جناحی و فرا دولتی است تا دچار سیاست زدگی های معمول سابق نشود و به نوعی ورود قوای تقنینی و قضایی به فرآیند امور اجرایی اقتصادی کشور است. البته مجری مصوبات این شورا دولت است که در برخی موارد مانند استناد رییس دولت وقت در سال ۱۳۹۸- ۱۳۹۹ بر تعلیق اجرای قانون تمرکز وظایف بازرگانی بخش کشاورزی وزارت بازرگانی در وزارت جهاد کشاورزی به مصوبه سران قوا به لحاظ مخالفت با تمدید موقت آن، خود موجب ناامنی های غذایی در بحث واردات و صادرات محصولات کشاورزی و مواد غذایی در برخی از سطوح کشور و در نتیجه کمبود آنها و افزایش تورم بی سابقه و ... گردید. بدون تردید این شورا را می توان قوی ترین نهاد اجرایی اقتصادی و در حوزه تأمین امنیت غذایی کشور معرفی نمود، به شرطی که از هرگونه جناح بندی و سلیقه های سیاسی و تقابل بدور باشد و روسای هریک از قوا نیز شناخت کافی از ارکان و مبانی و چالش های پیش روی امنیت غذایی را در اتخاذ سیاست ها و راهبردها داشته باشند.

در اجرای قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سال ۱۳۸۳، " شورای عالی سلامت و امنیت غذایی " به منظور حفظ و ارتقاء سلامت و بهبود کیفیت زندگی آحاد مردم، اتخاذ تدابیر مناسب، سیاست ها و راهبردهای کلان و در جهت رسیدن به این اهداف و نهادینه کردن مدیریت سیاست گذاری، ارزشیابی و هماهنگی در قلمروی سلامت همگانی و امنیت غذایی، تحت نظر وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی و نهاد ریاست جمهوری تشکیل گردید. مصوبات این شورا به لحاظ دو وجهی بودن " سلامت " و " امنیت غذایی " هر چند که ارتباط ساختاری و ماهیتی با یکدیگر دارند، بیشتر مرتبط با جوانب سلامت عمومی مردم

بوده است و به نظر می‌رسد برای تدوین راهبردهای اثر بخش و رسیدن به اهداف هر یک از حوزه های سلامت و امنیت غذایی، تفکیک و استقلال آنها و تشکیل شورای عالی تخصصی "امنیت غذایی" و انجام تغییرات و اصلاحات اجرایی و تدوین آیین نامه و تشکیل کارگروه های استانی زیر مجموعه و ... ضرورت دارد.

یکی دیگر از متولیان امنیت غذایی را می‌توان "سازمان غذا و داروی کشور" معرفی نمود. این سازمان در پانزدهم اسفند ماه ۱۳۸۹ به موجب مصوبه شورای عالی اداری کشور تشکیل شد و تحت نظر معاونت غذا و داروی وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی فعالیت دارد. تدوین و ارائه سیاست ها، برنامه ها و خط مشی های دارویی، غذایی، آشامیدنی، بیولوژیکی و ... و تعیین ضوابط واردات و صادرات، تهیه و تولید و مصرف محصولات غذایی و آشامیدنی، کنترل کیفیت و صدور پروانه های تولید مواد غذایی و آشامیدنی، تمدید و لغو موقت یا دائم آن و حتی داروهای گیاهی با سازمان مزبور است. چندین سامانه نیز به منظور اعمال نظارت و انجام فعالیت از سوی سازمان راه اندازی شده که عبارتند از: سامانه گزارشات مردمی، سامانه مجوز مصرف، سامانه مجوز ترخیص گمرکات، سامانه صدور گواهی حلال، سامانه صدور پروانه و ... در طول سالهای اخیر برخی ناهماهنگی ها و در مواردی فقدان راهبردهای کلان و منسجم ملی در موضوع واردات بین سازمان مزبور و بنادر و گمرکات کشور ناامنی های غذایی و شوکهای ناشی از آن را بر جامعه تحمیل نموده است که بیشتر شامل مواد غذایی دارای مصرف انسانی و یا نهاده های دامی (نقش غیر مستقیمی در تحقق زنجیره غذایی پایدار دارند) بوده است. بنابراین تدوین راهبردهای اثر بخش و انسجام بخشی و رفع بوروکراسی های اداری در زمینه واردات و حتی در بحث نظارت و صدور مجوز های تولید مواد غذایی و صنایع تولیدی وابسته در داخل کشور ضرورتی اساسی است.

یکی دیگر از نهادهای متولی امنیت غذایی "سازمان حمایت از تولیدکنندگان و مصرف کنندگان" می باشد. این سازمان در سال ۱۳۵۸ و به موجب مصوبه شورای عالی انقلاب اسلامی تشکیل شد که در حال حاضر تحت نظر وزارت صنعت، معدن و تجارت (صمت) فعالیت دارد. افزایش حمایت از تولیدات داخلی و حمایت از مصرف کنندگان در برخورد با نوسانات غیر معمول بازار و همکاری با سازمانهای ذیربط در تشویق صادرات و بازاریابی و کنترل و تثبیت قیمت ها و کیفیت تولیدات داخلی صنایع غذایی و در مورد کالاهای وارداتی مرتبط (مواد غذایی و آشامیدنی) از مهمترین اهداف و وظایف سازمانی آن است. تجربه ناامنی های غذایی در کشور طی سالهای اخیر نشان داده است که این سازمان نمی تواند به طور همزمان وظایف خود را در حمایت از هردو گروه که در برخی موارد تقلب و تضادهایی با یکدیگر داشته اند ایفاء نماید. لذا به منظور اثربخشی، تفکیک هر یک از آنها و تشکیل سازمان مستقل "حمایت از تولید کنندگان" و "حمایت از مصرف کنندگان" با تعیین کمیسیون داخلی و یا کارگروه "امنیت غذایی" ضروری است و ضمن اینکه نویسندگان پیشنهاد می نمایند مصوبات هر سازمان به طور مستقل تدوین و برای بررسی و تأیید نهایی و قابلیت اجرایی،

درجلسات هماهنگی اقتصادی سران قوا و یا شورای عالی امنیت غذایی مطرح و تصمیم‌گیری شود و اصلاحات مورد لزوم تقنینی نیز برای تصویب به مجلس شورای اسلامی ارائه شود.

"ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز" نیز که تحت نظارت نهاد ریاست جمهوری فعالیت دارد، در پی صدور فرمان مقام رهبری و به منظور مبارزه با قاچاق کالا و ارز و اقتصاد پنهان در تیرماه ۱۳۸۱ تشکیل شد. از عمده تلاش‌های این ستاد در موضوع مبارزه با قاچاق کالا در حوزه واردات یا صادرات در ارتباط با مواد غذایی (خوردنی و آشامیدنی) می‌توان به مصوباتی در موضوع دام و نهاده‌های دامی، محصولات اساسی ضروری از قبیل روغن، شکر، برنج، غلات و ... در طی سالهای اخیر اشاره نمود. لیکن در حوزه آسیب‌شناسی فرآیندها، تدوین سیاست‌ها و برنامه‌های اثربخش در امر پیشگیری و مقابله، ضرورت دارد که ستاد با اتخاذ شیوه‌های نوین علمی و فناورانه و استفاده از تجربیات ارزشمند کشورهای موفق، در حوزه تأمین امنیت غذایی پایدار نقش آفرینی نماید.

"ستاد تنظیم بازار" نیز در سطوح ملی و استانی با محوریت وزارت صمت و به عنوان ستاد راهبردی اقتصاد بازار در ارتباط با کالاهای اساسی و استراتژیک مصرفی جامعه (از جمله مواد خوردنی و آشامیدنی)، وظیفه هماهنگی و برنامه‌ریزی کلیه فرآیندهای مدیریت کالاها و خدمات را بر عهده دارد؛ هرچند که نابسامانی در وضعیت امنیت غذایی جامعه در سالهای اخیر نشان داده که ساز و کار ملی و استانی ستاد مزبور، به علت تغییر دولت‌ها و عدم بکارگیری نیروهای مجرب و متخصص و ... نتوانسته به وظیفه اش به خوبی عمل نماید و به عبارت دیگر در این حوزه موفقیت‌چندانی را به دست نیاورده و اقداماتش اثر بخش نبوده است. به همین منظور و به موجب مصوبه شورای عالی هماهنگی اقتصادی سران قوا و مصوبه شماره ۹۳ هیأت وزیران "معاون بازرگانی وزارتخانه صمت" به عنوان دبیر ستاد تنظیم بازار کشور تعیین و منصوب شد تا موجب انسجام و اثربخشی کافی در راستای تحقق اهداف و نیل به راهبردهای مورد نظر باشد. علاوه بر نهادهای اجرایی مزبور، ستاد هماهنگی اقتصادی دولت، وزارت خانه‌های جهاد کشاورزی، صمت، اقتصاد و دارایی، سازمان تعزیرات حکومتی، سازمان گمرکات کشور، شورای قیمت‌گذاری محصولات کشاورزی، قرارگاه امنیت غذایی و ... از جمله متولیان و تأثیرگذاران حوزه امنیت غذایی سطح کشور هستند. تعدد و تنوع نهادهای اجرایی مورد اشاره در حوزه امنیت غذایی و ناهماهنگی و برخی تضادهای اجرایی قوای سه‌گانه کشور و ضعف در تدوین راهبردهای کلان ملی و حمایت نکردن از سیاست‌گذاری‌های دولتهای قبل و ... از جمله چالش‌های جدی و از علل ناامنی‌های غذایی در سطوح مختلف کشور در طول سالهای اخیر در این زمینه بوده که نمونه آن در کشورهای توسعه یافته به ندرت قابل مشاهده است. بنابراین اصلاح ساختار موجود و تعیین متولی واحد و انسجام بخشی در حوزه امنیت غذایی ضرورتی حیاتی و اجتناب‌ناپذیر است. ضمناً نهادهای دیگری نیز مانند سازمان گمرکات و بنادر کشور، وزارت اطلاعات، سازمان اطلاعات سپاه، واحدهای مبارزه با قاچاق کالا در نیروی انتظامی، سازمان دامپزشکی کشور، سازمان شیلات کشور، سازمان استاندارد کشور، دانشگاه‌های علوم پزشکی و ... در حوزه شناسایی و مقابله با ناامنی‌های غذایی در سطوح کشور به ایفای نقش می‌پردازند.

مطابق اصل پنجاه و ششم قانون اساسی، قوه قضائیه پشتیبان حقوق فردی و اجتماعی و مسئول تحقق بخشیدن به عدالت و احیاء حقوق عامه و گسترش عدل و آزادی های مشروع و نظارت بر حسن اجرای قوانین و کشف و تعقیب جرایم و مجازات ها و تعزیر مجرمین و اقدامات مناسب برای پیشگیری از وقوع جرایم و اصلاح مجرمین است. از مهمترین سازمان ها و نهادهای وابسته به قوه قضائیه که می توانند نقش حائز اهمیت و اثر گذاری را در حوزه تحقق امنیت غذایی پایدار ایفاء نمایند، به موارد زیر می توان اشاره نمود.

در حال حاضر در رأس این قوه، رییس قوه قضائیه قرار دارد که توسط مقام رهبری برای مدت ۵ سال و با تمدید برای یک دوره دیگر انتخاب می شود. " شورای عالی مسئولان قضایی کشور " به طور هفتگی جلساتی را برای تصمیم گیری های کلان در سطوح این قوه با حضور اعضا برگزار می نماید. هرچند این شورا اختیار تصویب آیین نامه، دستورالعمل را عملاً ندارد لیکن نتایج خروجی برگزاری نشستها و مشورت های اعضای این شورا در طی سالهای اخیر در قالب آیین نامه، بخشنامه و دستورالعمل های اجرایی قضایی بوده که با تأیید و امضای رییس قوه قضائیه به دادگستری های سراسر کشور جهت اقدام ابلاغ شده است که می توان به سند تحول قضایی ابلاغی رییس قوه قضائیه (در سال ۱۳۹۲) اشاره نمود که در فصل دوم از مأموریت های دوم (به احیاء حقوق عامه) و فصل سوم (به نظارت بر اجرای صحیح قوانین و حسن جریان امور) و فصل چهارم (به کشف جرایم و تعقیب مجرمین و مجازات و تعزیر آنان) و در فصل پنجم (برپیشگیری از وقوع جرایم و تخلفات) علیه امنیت غذایی) پرداخته و همچنین به دستورالعمل شماره ۹۰۰۰/۱۳۴۲۸۶/۱۰۰ مورخ ۱۳۹۹/۹/۱۱ در نحوه رسیدگی به پرونده های موضوع قانون حداکثر استفاده از توان تولید و خدمات کشور و حمایت از کالاهای ایرانی و دستورالعمل پیگیری اجرای سیاستهای کلی اقتصاد مقاومتی مصوب ۱۳۹۶ اشاره نمود که خروجی و حاصل نشست های شورای مزبور است.

(امروزه پیشگیری به عنوان یک راهبرد نظام مند سیاست جنایی، از یک سو مبتنی بر قوانین و مقرراتی است که به طور مستقیم یا غیر مستقیم، اقدام های عمومی یا ویژه ای را ضابطه مند و تعریف و تأسیس می کنند و از سوی دیگر مبتنی بر ابتکارها و رویه های خودجوش و عملی است که متولیان نهادهای عمومی یا نهادهای جامعه برای پیشگیری از بزه کاری اتخاذ می کنند و به اجرا می گذارند. رویه های عملی پیشگیرانه ممکن است توجه قانونگذار را به خود جلب نماید و به نوبه خود به تدریج در قالب قانون ضابطه مند شود؛ قوانین، آیین نامه ها، تصویب نامه ها و رویه پیشگیری غیر قضایی که در اجرای مقررات دولتی شکل می گیرد، و همچنین رویه های عملی ابتکاری و خود جوش پیشگیری و آنچه را که حقوق پیشگیری می نامند، تشکیل دهد. نجفی ابرند آبادی، ۱۳۹۴: ۱۰) به موجب بند دوم از اصل یکصد و پنجاه و ششم قانون اساسی، نظارت متمرکز و اقدام مناسب برای پیشگیری از وقوع جرم به عنوان یکی از اهداف و وظایف مهم و اساسی قوه قضائیه است. در همین راستا و در اجرای قانون پیشگیری از وقوع جرم مصوب ۱۳۹۴ مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام، شورای مزبور در سطوح دادگستری های کشور تشکیل شده که شامل شورای عالی پیشگیری از

وقوع جرم در نهاد قوه قضاییه و شورای پیشگیری از وقوع جرم استان‌ها است. معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم قوه قضاییه نیز به عنوان دبیرخانه و قرارگاه مرکزی، وظیفه تدوین و اجرای سیاست‌های پیشگیری از وقوع جرایم و تخلفات یا آسیب‌های اجتماعی، اقتصادی امنیتی، فرهنگی را با تشکیل ادارات زیر مجموعه و سامانه‌های مرتبط بر عهده دارد. (اعمال تدابیر سیاست جنایی در بخش کیفری منحصر به جرم انگاری و اجرای مجازات‌ها نیست و مستلزم سیاست جنایی مشارکتی و توجه به مبانی و ابعاد اقدامات پیشگیرانه است. میر خلیلی، ۱۳۹۱: ۳۵) زیرا در آینده راهبردهای پیشگیری، در کنترل پدیده‌های جنایی بسیار حائز اهمیت است. (در حال حاضر توسعه این سیاست‌ها را در دو جبهه بدیع می‌توان ملاحظه کرد: جبهه اول متمایل به فرارفتن از صرف مساله جنایی و پوشش دادن حوزه‌ای فراتر از مسائل اجتماعی است. یعنی تغییرات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی مرتبط و تأثیر گذار بر پدیده جنایی و توجه به سیاست‌های امنیت محور. جبهه دوم توجه به تعدد و تنوع حوزه‌های تهدیدات امنیتی و بهره گرفتن از علوم و فنون روز موثر است. جندلی، ۱۳۹۳: ۱۱۱ و ۱۱۳) به نظر می‌رسد معاونت پیشگیری از وقوع جرم قوه قضاییه به عنوان متولی امور، توان و ظرفیت ساختاری و اجرایی و قضایی و تقنینی لازم را در امر پیشگیری‌های هدفمند در حوزه‌های اقتصادی، سیاسی، امنیتی، اجتماعی و ... در طی سالهای اخیر نداشته و بیشتر بر حوزه کنترل جرایم متمرکز شده تا پیشگیری‌ها و یا حداقل موفقیت آمیز نبوده و ضمن اینکه توجه به تخلفات ارتكابی از سوی مأموران دولتی و نهادهای عمومی غیر دولتی در حوزه پیشگیری مورد غفلت قرار گرفته و تغییرات اساسی در سیاست جنایی و راهبردهای پیشگیرانه در این خصوص، ضرورت و واقعیتی انکارناپذیر است زیرا (تفکیک پیشگیری از جرم، از کنترل جرم حائز اهمیت است؛ پیشگیری ناظر بر اقدامات قبل از وقوع جرم است اما کنترل ناظر بر اقدامات پس از وقوع جرم است. براندون و دیوید، 2012- 27:1394)

به موجب اصل یکصد و هفتاد و چهارم قانون اساسی و به منظور نظارت بر حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین در دستگاه‌های اداری و لزوم مقابله با فساد و تخلفات احتمالی و نارسایی‌ها و سوء جریانات اداری و مالی در وزارتخانه‌ها، سازمانها و شرکتهای دولتی و نهادهای عمومی غیردولتی و انجام بازرسی‌های مستمر و میدانی و در راستای اثربخشی بازرسی‌ها در پیشگیری از وقوع جرایم و تخلفات احتمالی در سطوح مختلف نهاد‌های مزبور، "سازمان بازرسی کل کشور" در سال ۱۳۶۰ با تصویب مجلس شورای اسلامی تشکیل شد. از جمله موارد و موضوعاتی که این سازمان در طی سالهای گذشته در سطوح استانهای کشور به صورت جدی و عملیاتی ورود نموده است، موضوع تأمین امنیت غذایی از طریق تشدید بازرسی‌ها و نظارت بر ساز و کارها و نهادهای متولی صادرات و واردات مواد غذایی و صنایع وابسته و تسریع در فرآیند ترخیص و تعیین تکلیف کالاهای اساسی رسوب شده در بندر و گمرکات کشور بوده است.

در کنار نهادها و سازمان‌های اجرایی و قضایی مورد اشاره که در زمینه امنیت غذایی بدون تردید نقشی تاثیرگذار داشته و دارند، نقش و جایگاه دیوان عدالت اداری در این حوزه حائز اهمیت است. زیرا آیین نامه‌ها، دستورالعمل‌ها و مصوبات قوه مجریه، هیأت وزیران، وزارتخانه‌ها، سازمانهای دولتی و نهادهای عمومی غیر

دولتی که بر خلاف مقررات قانونی در زمینه امنیت غذایی کشور مصوب و اتخاذ شوند، پس از احراز عدم انطباق هر یک از آنها با قوانین جاری کشور قابلیت ابطال از سوی شعب بدوی، تجدیدنظر و هیأت عمومی دیوان عدالت اداری را دارند. از نمونه آرایبی که توسط دیوان عدالت اداری در ارتباط با تخلفات مرتبط با امنیت غذایی صادر گردیده، می توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- رأی وحدت رویه شماره ۴۰۷ مورخ ۱۳۹۶/۵/۳ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری با موضوع بند ۳ ماده ۱۰ ماده ۲ آیین نامه اجرایی قانون اصلاح ماده ۱۳ قانون مواد خوردنی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی است که بازرسان موضوع آیین نامه را به عنوان ضابط خاص قضایی آورده است، به لحاظ مغایرت با قانون و خروج از حدود اختیارات وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی ابطال شده است.

۲- رأی وحدت رویه هیأت عمومی دیوان عدالت اداری به شماره ۶۰۵ مورخ ۱۳۸۶/۴/۱۰ در عدم ابطال بخشنامه شماره ۱۲۹۳۹/۲/۱ د مورخ ۱۳۸۳/۵/۱۸ مدیر کل نظارت بر مواد غذایی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی کشور است که مفاد آن بدین شرح است: تشکیلات و وظایف وزارت مزبور مصوب ۱۳۶۷ از جمله بندهای ۱۱ و ۱۲ و ۱۷ ماده ۱ آن قانون در باب تعیین و اعلام استلنداردهای مربوط به مواد دارویی، خوراکی، آشامیدنی، بهداشتی و آرایشی و صدور تمدید و لغو موقت یا دائم پروانه‌های کارگاه‌ها و موسسات تولید مواد خوراکی و ... مربوط به ورود ساخت، نگهداری، صدور، مصرف، انهدام مواد اولیه و الزام موسسات داخلی مندرج در ماده ۱۱ قانون مواد خوردنی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی مبنی بر درج مشخصات لازم فرآورده‌های تولیدی با خط خوانا روی بسته یا ظرف محتوی جنس، طبق دستور وزارت مزبور و اختیار قانونی آن در نظارت و کنترل بر امور مذکور به منظور حفظ سلامت جامعه در قبال مواد خوراکی و آشامیدنی و سایر موارد مصرفی مشابه، بخشنامه مورد اعتراض مغایرتی با قانون ندارد و خارج از حدود اختیارات نمی‌باشد. البته از نقش و جایگاه مهم سازمان تعزیرات حکومتی نیز نبایستی غافل شد زیرا هرچند که به عنوان نهاد اجرایی و تحت نظر دولت در حال فعالیت است لیکن با ماهیت شبه قضایی، نقش قابل توجه و حائز اهمیتی در امر نظارت و کنترل و پیشگیری از وقوع تخلفات و شبه جرایم مرتبط از طریق تشدید نظارت ها و صدور احکام مجازات در قبال آن بخش از نامنی های غذایی که در فرآیند تولید و توزیع و مصرف مواد غذایی مورد شناسایی و تعقیب قرار می گیرند را داشته و دارند.

۰۳ نا امنی غذایی ناشی از جرایم و تخلفات مرتبط در بعد ملی و ضرورت پاسخ گذاری ها

استاد می ری دلماس - مارتی، سیاست جنایی را مجموعه روش هایی دانسته که هیأت اجتماع با توسل به آنها پاسخ های مختلف به پدیده جنایی را سازمان می بخشد^۱. تعریفی که برخی جرم شناسان ایران از سیاست جنایی ارائه نموده اند، به مراتب دارای مفهومی دقیق و وسیع تر است. (مطالعه اقدام ها و تدبیرهای قابل اعمال

^۱ -دلماس-مارتی، می ری، نظام های بزرگ سیاست جنایی، برگردان علی حسین نجفی ابرند آبادی، چاپ دوم، بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۹۳، ص ۶۸ و ۱۰۳.

توسط دولت و جامعه مدنی اختصاصاً برای سرکوبی پدیده مجرمانه، پیشگیری از آن، حمایت از بزه دیدگان مستقیم و غیر مستقیم بزهکاری به عنوان پاسخ‌هایی به وضعیت‌های پیش‌جنایی یا ماقبل بزهکاری، جرایم ارتكابی و نیز ترمیم آثار زیان بار بزه از جمله پیشگیری از تکرار جرم در قالب آیین‌ها و روش‌های مختلف. نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۲، ۳۴) بنابراین پدیده جنایی از میان پدیده اجتماعی بیرون می‌آید و سیاست جنایی از درون سیاست عمومی بدون تردید برقراری امنیت غذایی با مداخله حقوق کیفری هم در جریان استقرار و هم در مرحله تحقق پایدار آن در جامعه، مستلزم تدوین و ضمانت اجرای انواع پاسخ دولتی و جامعه‌ی است. مقوله امنیت غذایی موضوعی چند وجهی و میان‌رشته‌ای است که علل و عوامل متعدد و متنوعی در تأمین آن و تحقق زنجیره غذایی پایدار نقش دارند که به لحاظ همین تنوع و گستردگی قوانین و مقررات مرتبط و همچنین تعدد و تکثر نهادهای متولی، خود بستر ساز وقوع انواع رفتارهای ناقض امنیت غذایی و به تبع آن ظهور و بروز ناامنی‌های غذایی و تأثیرات ملموس آن بر سایر مؤلفه‌های ارکان امنیت ملی کشور در طی سالیان اخیر بوده‌ایم. هر چند سیاست جنایی در مقابله با پدیده جنایی مطابق تقسیم‌بندی رایج پژوهشگران به پاسخ‌های اجتماعی (غیر حقوقی) و حقوقی (غالباً کیفری و اداری و مدنی) تفکیک می‌شوند لیکن صرفاً در پژوهش حاضر به لحاظ محدودیت در حجم مقاله، بر بزه‌انگاری و پاسخ‌گذاری‌های کیفری و مجازات‌های اداری در قبال رفتارهای ناقض امنیت غذایی، متمرکز و اکتفاء شده است.

در ماده ۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ جرم چنین تعریف شده است: هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است. برای اثبات هر رفتار مجرمانه بایستی ارکان سه‌گانه آن شامل رکن قانونی، مادی و معنوی موجود و محقق شود. رکن قانونی جرم همان جرم‌انگاری رفتار در قوانین است. (عنصر قانونی ضروری وجود جرم نص قانون به معنی عام کلمه است. اردبیلی، ۱۳۹۶: ۱۸۶) رکن مادی جرم، رفتار مجرمانه اعم از فعل یا ترک فعل توسط اشخاص حقیقی یا حقوقی است و صرف داشتن قصد ارتکاب جرم کافی نیست بلکه بایستی رفتار مجرمانه به مرحله فعلیت یا ترک فعلیت برسد. البته در مورد مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی اختلاف نظرهایی در بین اندیشمندان حقوقی با توسل به نظریات مسئولیت نیابتی، شخصیت ثانویه (مستقیم)، تقصیر جمعی و نظریه سیاست (مستقل) مطرح بود که باتصویب قانون مجازات اسلامی، مطابق تبصره ذیل ماده ۱۴، مواد ۲۰ لغایت ۲۲ و ماده ۱۴۳ آن در قبال عموم جرایم، با اذعان به استقرار اهلیت جنایی اشخاص حقوقی در قبال عموم جرایم، یکی از چالش‌برانگیزترین مباحث حقوق کیفری را تعیین تکلیف و به مجادلات حقوقی در این زمینه پایان داد. (صرف نظر از شناسایی یا عدم شناسایی فرد حقیقی مقصر، معیار مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی را باید، قصور سیستم و ساختار فعالیت و روند تصمیم‌گیری در شخص حقوقی دانست. هر چند مقنن طیف وسیعی از مجازات‌ها را برای اشخاص حقوقی تعیین نموده لیکن شایسته بود از تدابیر مهم دیگری مانند مراقبت قضایی، تعلیق مجازات، خدمات اجتماعی، الزام به اصلاح سیستم جرم‌زا - خاصه به عنوان شرط تعلیق - نیز اشاره و استفاده می‌گردید تا از این رهگذر بستر مناسب‌تری برای تحقق هدف اصلاحی، ضمانت اجراها، دفاع اجتماعی و حمایت از بزه‌دیدگان و... فراهم می‌شد. شریفی، ۱۳۹۲: ۵۰-۵۳) از جهت رکن معنوی نیز جرایم به عمد، شبه‌عمد (غیر عمد بر اثر بی احتیاطی یا بی

مبالاتی) و خطاء محض تقسیم می شوند. (بایستی بین رفتار مجرمانه و نتیجه حاصله رابطه علیت انتساب وجود داشته باشد که همان علت تامه است. سبزواری نژاد، ۱۳۹۳: ۲۱۴) هر چند که بیشتر جرایم مرتبط و علیه امنیت غذایی غالباً از صبغه جرایم عمدی می باشند لیکن تحت شرایطی می تواند واجد جنبه غیر عمدی و حتی خطئی باشد.

از سوی دیگر هر جرمی دارای دو جنبه است؛ جنبه عمومی و خصوصی یا یکی از آنها. مطابق ماده ۱۴ قانون مجازات اسلامی، مجازات ها شامل حدود، قصاص، دیات و تعزیرات است. مجازات جرایم تعزیری نیز به موجب ماده ۱۹ به ۸ درجه تقسیم می شوند. جرایم علیه تأمین امنیت غذایی با توجه به تنوع و گستردگی و ابعاد و شرایط و نحوه وقوع آن و با توجه به نتایج حاصله می تواند یک یا چند نوع از مجازات های مزبور را در پی داشته باشد. زیرا همین شرایط و خصوصیات جرایم و تخلفات علیه تأمین امنیت غذایی است که موجب پیوستگی امنیت غذایی با سایر رشته های حقوق شامل حقوق اساسی، مدنی، اداری، تجارت، محیط زیست، بین الملل عمومی، بین الملل خصوصی، جزای بین الملل و علوم دیگر مانند دینی، اخلاقی، پلیس علمی، جرم شناسی، پزشکی قانونی و ... شده است. شناخت مفهوم و ماهیت امنیت غذایی به عنوان هنجاری اجتماعی یا اقتصادی یا امنیتی یا حقوقی و ... تدوین راهبردهای هدفمند را در هر حوزه، به نحو علمی و عملی در جهت پاسخ گذاری های کنشی (پیشگیرانه) و واکنشی (مداخله حقوق کیفری و اداری و حتی مدنی) منطبق و اثربخش می نماید.

تهدید یا هرگونه مخاطره ایی علیه ارکان امنیت غذایی با توجه به ابعاد و آثار متنوع و جبران ناپذیر آن به لحاظ حیاتی بودن این مقوله از منظر نظام حاکمیتی و جامعه، همواره مورد توجه و حمایت دولت ها از طریق اتخاذ تدابیر تقنینی و فرا تقنینی و تنوع در پاسخ گذاری های کیفری، صنفی، اداری، انضباطی، مدنی قرار دارد. (برخی از پژوهشگران معتقدند جرم انگاری و پاسخ گذاری های کیفری در بستر سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال امنیت غذایی، با گرایش به مدل های دولتی، اشکال نوین جرایم جهانی و تروریستی ناقض امنیت غذایی را در بر نمی گیرد. کوشا و قربانی، ۱۳۹۵: ۱۲۹) درحالیکه طی سالیان اخیر فرآیند تأمین امنیت غذایی و تحقق زنجیره غذایی پایدار از بعد ملی، فراتر رفته و به عنوان ضرورتی منطقه ایی و جهانی مورد توجه و حمایت سازمان های منطقه ایی و نهادهای بین المللی قرار گرفته است. (با توجه به اصل صلاحیت سرزمینی در حقوق جزا، قلمروی کلیه جرایم و مجازات ها داخل سرزمین (آبی، خاکی و هوایی) است و استثناء وارده مربوط به جرایمی می شود که واجد جنبه بین المللی باشد که به عنوان اصل صلاحیت جهانی مطرح است. مانند جنایت نسل کشی، جنایت علیه بشریت، جنایت جنگی و جنایت تجاوز. پور بافرانی، ۱۳۹۵: ۱۷۳) به عبارت دیگر (جهانی شدن بزهکاری به سهم خود جنبه های ماهوی و شکلی سیاست جنایی کشورها را دچار دستخوش تحولات عمیق در دهه اخیر کرده است. بی تردید پاسخ بین المللی رسمی و غیر رسمی (جامعوی) به بزه و انحراف، حتی اگر نمادین باشند، بیش از گذشته آثار خود را در مدل سیاست جنایی داخلی و بین المللی و تحولات آن نشان می دهد. دلماس هارتی، ۱۳۹۵: ۶۴) بنابراین جرایم علیه امنیت غذایی می تولند واجد جنبه

داخلی یا بین المللی تحت شرایطی به خود گیرد و با توجه به قوانین موجود کشور قابلیت تعقیب و رسیدگی و صدور احکام کیفری محکومیت علیه مرتکبان جرایم علیه امنیت غذایی در سطوح بین المللی در مراجع قضایی داخلی فراهم است که به مواردی از آنها اشاره خواهد شد. بنابراین در بعد داخلی با توجه به شرایط و نحوه ارتکاب جرایم و آثار و نتایج آن هرچند که صبغه اقتصادی آن بیشتر ملموس است لیکن با توجه به قوانین ناظر حاکمیتی و دکترین حقوقی و رویه های قضایی، می تواند واجد خصوصیت جرایم امنیتی یا اجتماعی یا علیه اشخاص و ... باشد.

تخلف اداری، اعمال و رفتار نادرست مستخدم دولتی در راستای انجام وظیفه یا به سبب و مرتبط با آن است که به شکل قصور یا تقصیر ظهور و بروز می نماید که مصادیق آن مطابق ماده ۸ قانون رسیدگی به تخلفات اداری شامل ۳۸ مورد است. (در نظام حقوقی ایران از یک طرف مرجع اداری عام بنام دیوان عدالت اداری وجود دارد که دستورالعمل ها و بخشنامه ها و آیین نامه های بر خلاف مقررات قانونی را باطل می نماید و از سویی دیگر در دل ادارات دولتی و سازمانهای عمومی غیردولتی (حاکمیتی)، کمیسیون ها و هیأت ها و شورا هایی برای رسیدگی به اختلافات و تخلفات و شکایت اداری در نظر گرفته شده است. مرادخانی، ۱۳۹۳: ۳۰) مجازات های اداری ناظر و مرتبط با تخلفات اداری کارکنان دولتی و یا نهادهای عمومی غیر دولتی است. وظایف و اختیارات ممکن است اداری، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی ورزشی، مالی و ... باشد.

در هر حکومتی، خدمات اداری عمدتاً توسط کارکنان و مستخدمین دستگاه های اجرایی موضوع ماده ۵ قانون خدمات کشوری که به عنوان بازوان اجرایی نظام حاکمیتی هستند انجام می شوند. در هر وزارتخانه یا سازمان یا نهاد حاکمیتی مراجع اختصاصی اداری که وظیفه رسیدگی به تخلفات اداری و اعمال مجازات های اداری را برعهده دارند و شامل هیأت های بدوی، تجدیدنظر و عالی است وجود دارد. (این مراجع به صورت اختصاصی اداری، با صلاحیت ترافیعی به موجب قانون خارج از سازمان قضایی و محاکم دادگستری و نهادهای کم و بیش مستقل اما در ارتباط با سازمان ها و نهادهای متبوع خود تشکیل شده و صلاحیت آنها صرفاً رسیدگی به اختلافات خاص و یا تخلفات خاص یک گروه یا موضوعی خاص را در برمی گیرد. هداوند و آقایی طوق، ۱۳۸۹: ۶۰) و (به موجب ماده ۱۸ قانون رسیدگی به تخلفات اداری مصوب ۱۳۷۲ مجلس شورای اسلامی و هیأت های رسیدگی مزبور در کلبه وزارتخانه ها، سازمان ها، موسسات و شرکتهای دولتی، شرکت ملی نفت، گاز و پتروشیمی، شهرداریها، بانکها و موسسات و شرکتهای دولتی که شمول قانون برای آنها مستلزم ذکر نام است و موسساتی که تمام یا قسمتی از بودجه آنها از بودجه عمومی تأمین می شود و نیز کارکنان مجلس شورای اسلامی و نهادهای انقلاب اسلامی، تشکیل می گردد. ازندیانی و فتحی ۱۳۹۴: ۳۵) مجازات تخلفات اداری مطابق ماده ۹ قانون رسیدگی به تخلفات اداری از اخطار بدون درج در پرونده شروع و تا انفصال دائم از خدمات دولتی تشدید می شود. با توجه به ماهیت، ارکان و آثار رفتار ارتكابی مستخدم چه به صورت عمد یا غیر عمدی یا خطایی، مصادیق تخلفات اداری می تواند در برخی موارد جنبه مجرمانه و جزایی و حتی مدنی به خود گیرند که به عنوان جرایم شغلی کارکنان دولت محسوب می شوند. (این جرایم دو وصف را دارند: ۱-

از ناحیه کارمند دولت واقع شوند ۲- به اعتبار وظیفه و شغل سازمانی کارمند محقق گردند. مهاجری، ۱۳۹۵: ۲۰) جرایم شغلی کارکنان دولت که به صورت عمدی و آگاهانه و عالمانه چه به صورت فردی یا بانندی ارتکاب یابد به عنوان مصادیق فساد اداری در قوانین و مقررات مرتبط از جمله قانون مجازات اعمال نفوذ برخلاف حق و مقررات قانونی، قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات، قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس و ارتشاء و ... جرم انگاری شده است. مرجع صالح قضایی در رسیدگی به جرایم علیه امنیت غذایی نیز حسب مورد (با توجه به ماهیت، ارکان و آثار و نتایج حاصل از رفتار مجرمانه) که به اهم آنها در مبحث بعدی اشاره خواهد شد می تواند داسرا و دادگاه های انقلاب اسلامی یا داسرا و دادگاه های کیفری یک و یا کیفری دو محل وقوع جرم باشد. البته استثنائاتی برقاعده کلی صلاحیت مزبور، مطابق مواد ۳۰۷ و ۳۰۸ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ مبنی بر صلاحیت داسراها و دادگاه های مرکز استان و مرکز کشور (تهران) از سوی قانونگذار پیش بینی شده است. بنابراین فقدان و یا ضعف در اتخاذ سیاست جنایی تقنینی (سیاستگذاری ها)، مهمترین عامل سوءاستفاده متولیان تأمین امنیت غذایی پایدار و به تبع آن وقوع ناامنی های غذایی است که فساد مدیران اجرایی و ظهور و بروز جرایم و تخلفات علیه امنیت غذایی می تواند ناشی از آن و فقدان نص صریح قانون و یا نقص در شفافیت و ضمانت اجراهای قانونی مورد نظر باشد.

۰۴ مصادیق تهدیدکننده امنیت غذایی و تنوع پاسخ دهی دولت

امنیت غذایی از یک سو پدیده ای اجتماعی و اقتصادی و از سوی دیگر پدیده ای جنایی است. نگارندگان براین باورند که به تناسب نوع و اهمیت رفتارهای ناقض هنجارهای جامعه‌ی - حقوقی (علیه امنیت غذایی) شرایط، گستره و شدت مخاطرات (بالفعل یا بالقوه) و آثار و نتایج و آسیب های حاصله، اقداماتی کنشی (پیشگیرانه) یا واکنشی (مداخله حقوق کیفری) از طریق پاسخ گذاری های دولتی یا جامعه‌ی به نحو پیشروی یا پس روی بنا به مقتضیات مورد لزوم ضروری و حائز اهمیت است. البته اولویت همچنان با اقدامات کنشی و پرهیز از جرم انگاری متورم، پاسخ گذاری های غیر کیفری و اتخاذ رویکرد های عدالت ترمیمی مخصوصا در قبال رفتارهای اتفاقی (غیر حرفه ای) یا خفیف و محدود شدن شدت و قاطعیت مداخله کیفری و تکرر در مجازات ها و حتی اعمال مجازات های تکمیلی و محرومیت های اجتماعی در قبال جرایم و تخلفات حرفه ای و بانندی و یا کلان و همچنین در موارد آسیب زای شدید امنیتی یا جسمانی به افراد است.

نشانه های اولین نگاه به مقوله امنیت غذایی در سیاست جنایی تقنینی ایران، ریشه در تصویب قوانینی از جمله قانون مربوط به مقررات امور پزشکی و دارو و مواد خوراکی و آشامیدنی مصوب ۱۳۳۴ شمسی و قانون مواد خوردنی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی مصوب ۱۳۴۶ و قانون اصلاح موادی از آن در سال ۱۳۵۳ دارد. در قوانین مورد اشاره رفتارهای ناامن کننده امنیت غذایی، رکن قابلیت مصرف و سلامت غذا یعنی ایمنی غذایی و عاری بودن از فساد و آلودگی های طبیعی و غیرطبیعی از سوی مرتکبان در امر تولید، تأمین و عرضه جرم انگاری شده است. امروزه در شرایطی زندگی می کنیم که امنیت غذایی به عنوان موضوع راهبردی در نظام کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه، همواره مورد توجه سیاستگذاران قرار داشته و حائز اهمیت اساسی

است. از آن به (" چتر امنیت غذایی؛ " 9, 2011, spink) - ارکان چهارگانه امنیت غذایی - تعبیر شده است. (تدابیری که قانونگذار ایران در حوزه پیشگیری و مقابله با جرایم مواد خوراکی و آشامیدنی اتخاذ نموده را می توان در دو حوزه خلاصه کرد: ۱- تدابیر شکلی: یعنی ساز و کارهایی که از نظر نحوه و آیین رسیدگی به این جرایم و جلوگیری از آن در پیش گرفته شده است. مانند نهادهایی که در این حوزه تعیین شده‌اند و صلاحیت هر یک از این نهادها و وظایف و اختیارات و نحوه فعالیت آنها مشخص شده است؛ مانند سازمان غذا و دارو. ۲- تدابیر ماهوی: مانند موارد جرم و تخلفات و مجازات ها اعم از کیفری، صنفی یا اداری. طاهری دانا سو، ۱۳۹۷: ۲۳۲) تدابیر سیاست جنایی کشورمان در قبال پدیده جنایی علیه امنیت غذایی، در حوزه مواد خوردنی و آشامیدنی را می توان به سه دسته تقسیم کرد که عبارتند از: ۱- تدابیر پیشگیرانه تقنینی ۲- تدابیر ترمیمی ناظر بر بزه دیده ۳- تدابیر تنبیهی.

تدابیر پیشگیرانه در سیاست‌های کلی ابلاغی برنامه های توسعه کشور و در قوانین عادی اتخاذ گردیده است تا ضمن برقراری نظم و انضباط، ضوابط مربوط به تهیه، تولید، عرضه، فروش، مصرف، صادرات و واردات کالای خوردنی و آشامیدنی نیز بر مبنای سلامت محوری مورد توجه قرار گرفته و تدوین شده اند که در هنگام صدور پروانه و مجوزهای مربوطه بایستی مراعات گردد. در بُعد تدابیر ترمیمی نیز به ضرورت جبران ضرر و زیان و خسارات وارده ناشی از تهیه و تولید، عرضه و مصرف اینگونه محصولات در قوانین پرداخته شده است و در بعد تنبیهی نیز موارد مجازات های کیفری و صنفی درباره مرتکبین جرایم و تخلفات علیه امنیت غذایی در حوزه مواد خوردنی و آشامیدنی تدوین شده که قانون مواد خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی مصوب ۲۲ تیرماه ۱۳۴۶ با اصلاحات ۱۳۵۳ و ۱۶ بهمن ماه ۱۳۹۲ از مهمترین قانون ناظر بر موضوع است.

در مقررات مزبور سیاستگذاری جنایی مقنن ایرانی به نحو دولتی برای جرایم موضوع آن با لحاظ واجد وصف عمومی و قابلیت تعقیب بدون شکایت شاکی خصوصی شروع شده که اینگونه جرایم را در زمره جنایت یا جنحه حسب مورد با جرم انگاری به شیوه جرایم مقید (به نتیجه) با تأکید بر آثار عینی و محسوس یعنی شدت و ضعف بیماری ها آسیبها و صدمات بالفعل ناشی از هرگونه تقلب و آلودگی در مواد خوراکی و آشامیدنی و توجه به قابلیت و فوریت معالجه یا عدم فوریت آن مرتکبان آنها را مستحق کیفرهای اصلی دانسته است و با به کارگیری طیف وسیع ضمانت اجراهای کیفری سرکوبگر اعم از اعدام و حبس های میان مدت و کوتاه مدت و پرداخت غرامت و کیفر های تکمیلی و تبعی و اقدامات تأمینی در صدد پاسخ گذاری بر آمده است. اصلاح ماده ۲ قانون مواد خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی در سال ۱۳۴۷ و متعاقباً اصلاحات ۱۳۵۳ رویکرد بزه انگاری جرایم مقید و منحصر بر شدت و ضعف آثار و نتایج جرایم علیه امنیت غذایی را به سوی جرایم مطلق در برخی وضعیت ها توسعه داده که متمایل به رویکرد امنیت محور و ریسک مدار رانشان می دهد که بر رکن امنیت غذایی - قابلیت مصرف در حوزه ایمنی و بهداشت آن متمرکز شد. با تکمیل و توسعه مفهوم امنیت غذایی و شناسایی ابعاد چهارگانه فردی، خانگی، ملی و بین المللی و تبیین ارکان و عناصر آن از سوی سیاستگذاران در سطوح ملی و فرا ملی امنیت غذایی با چالش های نو و اساسی مواجه گردید که تدوین پاسخگذاری های هدفمند را ضروری می نمود. زیرا تهدیدات علیه امنیت غذایی یا ارتکاب رفتارهای

ناامن کننده امنیت غذایی از رکن مصرف یعنی ایمنی و بهداشت مواد غذایی فراتر است. بنابراین بخش دیگری از سیاستگذاری جنایی ایران در این حوزه با توجه به سایر مولفه ها و ارکان امنیت غذایی یعنی رکن دسترسی به مواد غذایی با بزه انگاری رفتارهای از قبیل احتکار، گرانفروشی، اخلال در عرضه آن، تقلب در مواد غذایی و ... مورد توجه سیاستگذاران قرار گرفت. (تقلب در مواد خوردنی (آشامیدنی و خوراکی) گاهی ناظر به تقلب در مرحله تولید غذا و گاهی ناظر به مرحله عرضه است. توکلی و حق شناس ۱۳۹۳: ۱۰۷) که مصداق رویکردهای پیشروی و پسروی سیاست جنایی و شامل فهرستی غیر منسجم از قوانین است.

ضمانت اجراهای کیفی تدوین شده در ماده ۶ قانون راجع به جلوگیری از احتکار مصوب ۱۳۲۰ در حمایت از رکن دسترسی امنیت غذایی با تنوعی از پاسنخدهی شامل کیفر نقدی و حبس یا ترکیب این دو و برخی پاسخ های اداری مانند ضبط یا الزام به فروش کالای احتکار شده و در صورت تکرار جرم، محرومیت از اشتغال به صورت موقت یا لغو پروانه و تعطیلی واحد صنفی در مقام تشدید کیفر بوده است. این ضمانت اجراها پس از انقلاب اسلامی، توسعه و تشدید از طریق تدوین مجازات های محدود کننده آزادی و مجازاتهای مالی و اضافه شدن کیفر بدنی (شلاق) توسعه و تشدید شد. با وقوع جنگ تحمیلی، ضمن پیش روی سیاست جنایی سرکوب گرانه، سیاست حمایتی نیز مانند توزیع کوپن و دفترچه ارزاق عمومی مورد توجه سیاستگذاران به منظور تأمین امنیت غذایی و تحقق زنجیره غذایی پایدار قرار گرفت. پاسخ گذاری صنفی و انضباطی درقبال احتکار و گران فروشی و غیره از طریق مراجع اداری به ویژه توسط سازمان تعزیرات حکومتی (شبه قضایی) عملیاتی شد.

در سالهای اخیر در قبال برخی رفتارهای ناامن کننده امنیت غذایی در سطح عمده که منجر به اخلال در گسترده در توزیع نیازمندیه و ارزاق عمومی و یا به منظور ایجاد انحصار و کمبود شدید در سطح جامعه شود، مقنن از شدیدترین عناوین مجرمانه یعنی اخلال در نظام اقتصادی کشور در قانون مجازات اخلالگران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۶۹ به پیش روی بزه انگاری و تشدید کیفرمبادرت نموده است. چنانچه رفتار مزبور به قصد مقابله یا ضربه زدن به نظام یا با علم به موثر بودن اقدام در حد افساد فی الارض شناخته شده که مستوجب اعدام است و در غیر این صورت مستحق کیفر سالب آزادی یعنی حبس بلند مدت تا میان مدت از ۵ تا ۲۰ سال حبس و ضبط کلیه اموال حاصل شده از راه مجرمانه و مجازات بدنی شلاق تعزیری تا ۷۴ ضربه شلاق است. مصادیق اخلال غیر عمده و غیر کلان در نظام اقتصادی علاوه بر حبس تعزیری درجه ۵، مجازات مالی یعنی ضبط اموال نامشروع بدست آمده کیفر گذاری شده است. مقنن به موضوع شروع به جرایم علیه امنیت غذایی در حوزه اخلال در نظام اقتصادی کشور به لحاظ ابعاد اقتصادی و اجتماعی غیر قابل انکار آن، توجه نموده که به نظر می رسد در پیشگیری از وقوع جرایم و تخلفات علیه امنیت غذایی و در کنترل آن موثر می باشد. زیرا اشرافیت بر اقدامات مقدماتی و اجرایی بزهکاران و جلوگیری از تکمیل عملیات مجرمانه مرتبط حائز اهمیت است.

سیاست جنایی در رفتارهای مخاطره آمیز در حوزه امنیت غذایی به شکل سرکوب گرانه ایی متمایل به سیاست تسامح صفر با جرم انگاری تحت عنوان افساد فی الارض در ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی توسعه یافت. رفتارهای خطرآفرین از جمله پخش گسترده مواد سمی، میکروبی و خطرناک، به نحوی که موجب اختلال شدید در نظم عمومی کشور، ناامنی یا ورود خسارت وارده به تمامیت جسمانی افراد یا اموال عمومی و خصوصی شود از مصادیق آن برشمرده است که مرتکبان را مستوجب تحمل شدیدترین مجازات که همان سالب حیات یعنی اعدام دانسته است یا پخش سموم و مواد میکروبی و خطرناک در آب و غذای مردم و حتی تخریب یا احراق منابع و ذخایر غذایی (به عنوان مثال انبارها و سیلوهای ذخیره محصولات استراتژیک و آب ذخیره پشت سده که برای شرب استفاده می شود) یا با اختلال در نظام اقتصادی از طریق اختلال در واردات، صادرات محصولات کشاورزی و مواد غذایی و ... که نوعی تروریسم (زیستی و غذایی) را تداعی می نماید.^۱

به منظور مبارزه قاطع و اثرگذار با اختلالگران در نظام اقتصادی کشور، آیین نامه اجرایی آن در اجرای بند ۸ استجازه مورخ ۲ / ۶ / ۱۳۹۹ مقام رهبری، در مورخ ۱۳۹۹/۷/۸ به تصویب رییس قوه قضائیه رسیده که به موجب ماده ۱ آن شعبه ایی از دادگاه انقلاب در تهران و مراکز استان‌ها به عنوان شعبه ویژه رسیدگی به اینگونه جرایم تعیین و تشکیل گردیده است. بر اساس تبصره ماده ۳ آیین نامه، صلاحیت دادگاه‌های تهران کشوری بوده و در مراکز استانها صرفاً دارای صلاحیت محلی همان استان است. قرارهای تأمین کیفری نیز مطابق تبصره ۲ ماده ۲ آیین نامه مزبور با استناد به بند ۷ استجازه قطعی می باشند. به موجب ماده ۹ آیین نامه، مقام قضایی در تشخیص عمده، کلان و یا فراوان بودن موارد مذکور در قانون اختلالگران در نظام اقتصادی کشور و نیز گستردگی موضوع ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی متناسب با حوزه قضایی محل ارتکاب جرایم، موارد زیر را مورد توجه قرار می دهد: الف- تعداد بزه دیدگان و مالباختگان. ب- گستردگی و وسعت آثار مخرب اقتصادی و اجتماعی یا خسارات وارده ناشی از جرم. پ- میزان مال یا عواید ناشی از جرم. تبصره: چنانچه در تشخیص عمده کلان یا فراوان بودن موارد مذکور در قانون یادشده، تردید حاصل شود، قاضی رسیدگی کننده می تواند نسبت به رفع ابهام حسب مورد از بانک مرکزی، وزارت صمت یا سایر مراجع ذیصلاح دیگر استعلام نماید.^۲

^۱ - شعبه ویژه رسیدگی به جرایم اختلالگران در نظام اقتصادی (شیراز) در سال ۱۳۹۷ پس از رسیدگی به جرایم ۱۱ نفر از عوامل مرتبط با شرکت سیلوی خوشه طلایی سروستان به اتهام اختلال در نظام اقتصادی از طریق مخلوط نمودن ماسه، خاک و گندم های بی کیفیت و... با گندم های باکیفیت خریداری شده از کشاورزان که موجب حیف و میل بخش زیادی از ذخایر محصولات استراتژیک کشور شدند، محکومیت های سنگین حبس تعزیری و جزای نقدی و انفصال از خدمات دولتی و محرومیت اشتغال در امر خرید اینگونه محصولات و سیلوداری و ابطال پروانه و ... صادر نموده اند. البته شعبه چهارم دادگاه کیفری یک گنبد کاووس در رسیدگی به جرایم مشابه تحت عنوان کلاهبرداری و تحصیل مال از طریق نامشروع ۵ نفر از متهمان مرتبط را محکوم نموده است. نکته قابل تأمل این است که متهمان هردو پرونده از ضعف بخشنامه مرتبط در پذیرش با اغماض تا ۸ درصد گندم های تحویلی به سیلوهای ذخیره یا مراکز خرید دولتی سواستفاده نموده اند.

^۲ - رأی وحدت رویه هیأت عمومی دیوان عالی کشور به شماره ۷۰۴-۱۳۸۶/۷/۲۴ : ... رسیدگی به جرایم مذکور در بندهای مختلف ماده یک قانون مجازات اختلالگران در نظام اقتصادی کشور نیز در صورتی که به قصد ضربه زدن یا مقابله با نظام یا با علم به موثر بودن آن در مقابله با نظام باشد، به لحاظ اینکه متضمن اقدام علیه امنیت داخلی کشور است، در صلاحیت دادگاه های انقلاب اسلامی خواهد بود

از دیگر موارد بزه انگاری در قبال جرایم و تخلفات علیه امنیت غذایی می توان به قانون تقویت و توسعه نظام استاندارد کشور اشاره نمود. سازمان ملی استاندارد کشور در اجرای وظایف محوله قانونی، در کنار وزارت جهاد کشاورزی، سازمان غذا و دارو، وزارت بهداشت و امور پزشکی و نهادهای مرتبط همواره تلاش کرده در جهت حفظ و حراست از امنیت غذایی کشور گام‌های اثرگذاری در بعد صدور مجوزها و نظارت‌ها بر دارد. هفتم ژانویه هر سال به عنوان روز جهانی ایمنی غذایی نامگذاری و به موضوع ایمنی غذایی در سطوح ملی و جهانی توجه ویژه شده است. (هر ساله حدود ۳۳ میلیون نفر در سطح جهان طبق آمارهای رسمی به دلیل مصرف غذای نایمن می میرند. استاندارد نظامی است مبتنی بر نتایج استوار علوم فنون و تجارب بشری در رشته ایی از فعالیت‌های عمومی که به صورت قواعد و مقررات و نظامنامه و به منظور ایجاد هماهنگی و وحدت رویه، توسعه تفاهم، تسهیل ارتباطات، صرفه‌جویی در اقتصاد، حفظ سلامت و گسترش مبادلات بازرگانی داخلی و خارجی به کار می رود. قلاسی، ۱۳۹۸)

استاندارد به چهار دسته تقسیم می شود: الف- استاندارد کارخانه ایی ب- استاندارد ملی پ- استاندارد منطقه ایی ت- استاندارد بین المللی. استاندارد های ملی پس از بررسی و مشورت توسط متخصصان و کارشناسان فنی صنایع و بازرگانی و... به منظور حفظ منافع ملی اعم از تولید کننده و مصرف کننده در هر کشوری تدوین می شود و علامت ملی استاندارد ایران با نام اختصاری " ISIRI " می باشد. استانداردهای ایران با بیش از ۹۵۰۰ مورد بوده که بیشترین سهم در بخش صنایع غذایی و کشاورزی با حدود ۲۰ درصد را به خود اختصاص داده است.

درحال حاضر قانون حاکم بر موضوع استاندارد کشورمان، قانون تقویت و توسعه نظام استاندارد مصوب ۱۳۹۶/۹/۲۸ مصوب مجلس شورای اسلامی است که رعایت آن در زمینه مواد غذایی اعم از خوراکی و آشامیدنی از سوی سازمان های متولی اعم از دولتی و غیر دولتی واز سوی اشخاص حقیقی و حقوقی الزامی بوده که برخی مواد قانونی ناظر و مرتبط با موضوع پژوهش به شرح زیر است: به موجب ماده ۳ قانون مورد اشاره سازمان ملی استاندارد ایران، مرجع رسمی حاکمیتی در کشور، عهده‌دار سیاستگذاری، حسن نظارت و هدایت نظام استاندارد و اطمینان بخشی به کیفیت کالاها و خدماتی است که در داخل کشور تولید یا ارائه و یا به کشور وارد یا از کشور صادر می شود. رعایت سیاست‌های کلی نظام از قبیل سیاست‌های کلی سلامت و بند (۲۴) سیاست‌های اقتصاد مقاومتی نیز در این خصوص الزامی است. مطابق ماده ۱۵ قانون مورد اشاره هرگاه اجرای استاندارد در مورد کالاها و خدماتی، اجباری اعلام شود، پس از انقضای مهلت های مقرر، تولید، تمرکز، توزیع و فروش اینگونه کالاها و خدمات بدون علامت استاندارد و یا بدون تأیید سازمان، ممنوع و کالاهای مربوطه توقیف و با متخلف طبق ماده (۴۰) این قانون برخورد می شود. رعایت کلیه مقررات استانداردهای اجباری در مورد کالاهای وارداتی نیز الزامی است.

به موجب ماده ۴۲ کمیسیون مرکب از یکی از قضات دادگستری به انتخاب رییس قوه قضائیه، مدیرکل استاندارد استان و نماینده سازمان حمایت از تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان و نماینده اتاقهای بازرگانی، صنایع و معادن و کشاورزی، تعاون مرکزی و اصناف ایران حسب مورد، در اداره کل استاندارد تشکیل و بدو به موارد مذکور در

این قانون رسیدگی می‌کند و با ملاحظه شرایط و امکانات خاطی و دفعات تخلف، در صورت احراز جرم مراتب را به مرجع قضائی ذیصلاح ارجاع می‌دهد؛ در غیراین صورت با تذکر و اخطار، اقدام به اخذ تعهد، جریمه، تعطیل واحد تولیدی یا خدماتی، جمع‌آوری محصول از سطح بازار، الزام به بهسازی و اصلاح، فروش و امحای کالا می‌نماید. تصمیمات کمیسیون ظرف مدت سی‌روز پس از ابلاغ در مراجع قضائی ذیصلاح قابل اعتراض خواهد بود، در غیراین صورت تصمیمات کمیسیون قطعی محسوب می‌گردد. براساس ماده ۴۳ در موارد ضروری که تأخیر در اقدام موجب خسارت و زیان جانی و مالی به مردم می‌شود، رییس سازمان می‌تواند موقتاً این فرآورده‌ها را در مراکز تمرکز، توزیع و فروش کالا توقیف کند و به‌منظور جلوگیری از ادامه تولید این فرآورده‌ها، ابزار، ماشین‌آلات و وسایل تولیدی مربوط را لاک و مهر نماید. مطابق تبصره، فرآورده‌های موضوع این ماده پس از کشف توسط بازرسان و کارشناسان سازمان مورد بررسی قرار گرفته و قابلیت مصرف و بهسازی، اصلاح، فروش و امحای آن معین می‌شود و طبق رأی کمیسیون ماده (۴۲) این قانون تعیین تکلیف می‌گردد.

به موجب ماده ۴۴ هرگاه ارتکاب یکی از جرایم و تخلفات مذکور در این قانون موجب بیماری یا آسیب جسمی، یا روحی و یا منجر به مرگ شود، مرتکب حسب نتایج حاصله با حکم دادگاه به مجازات‌های زیر محکوم می‌شود: ۱- در صورتی که مدت معالجه کمتر از دو ماه باشد، مجازات مرتکب حبس تعزیری درجه شش یا جزای نقدی درجه پنجم. ۲- در صورتی که مدت معالجه بیش از دو ماه و کمتر از شش ماه باشد، مجازات مرتکب با حداکثر مجازات بند (۱) این ماده. ۳- در صورتی که مدت معالجه بیش از شش ماه باشد، مجازات مرتکب حبس تعزیری درجه پنجم و یا جزای نقدی درجه سه. تبصره - چنانچه عدم اجرای مقررات این قانون موجب نقص عضو و یا فوت کسی شود، به جرم مرتکب مطابق احکام قانون مجازات اسلامی رسیدگی می‌شود.

چنانچه مصرف‌کننده از غیراستاندارد بودن کالا یا خدمت، متحمل خسارت و ضرری شده باشد، مطابق ماده ۴۵ عرضه‌کننده یا تولیدکننده و یا ارائه‌دهنده خدمت براساس ماده (۱۸) قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان مصوب ۱۵/۷/۱۳۸۸، علاوه بر جبران خسارت شاکی، به مجازات مذکور در ماده یاد شده محکوم می‌شود. دارا بودن نشان استاندارد و یا هرگونه تأییدیه استاندارد کالا یا خدمات از سازمان، موجب سلب مسئولیت مستمر تولیدکننده یا ارائه‌دهنده خدمت جهت حفظ و ارتقای سطح استاندارد کالا و خدمات آنها نمی‌شود. سازمان مطابق ماده ۴۹ مکلف است از طریق بازرسان خود، فعالیت کلیه اشخاص حقیقی و حقوقی تأیید صلاحیت شده را نظارت و بازرسی کند و در صورت مشاهده "جرم یا تخلف" مراتب را حسب مورد به محاکم یا کمیسیون ماده (۴۲) این قانون ارجاع نماید. قوه قضائیه براساس ماده ۵۰ می‌تواند شعب تخصصی دادسرا و دادگاه را به منظور رسیدگی به جرایم موضوع این قانون با درخواست سازمان اختصاص دهد. به موجب ماده ۵۱ جرایم این قانون از جرایم عمومی و غیرقابل گذشت محسوب می‌شوند و مطابق ماده ۵۲ هرگاه در سایر قوانین، برای "تخلفات مذکور" در این قانون مجازات شدیدتری مقرر شده باشد، مرتکب به مجازات اشد محکوم می‌شود. به موجب ماده ۵۳ چنانچه هریک از "کارکنان سازمان در اجرای وظایف محوله مندرج در این قانون مرتکب هرگونه "تخلف، جرم و یا تبانی" شود، حسب مورد جهت رسیدگی و اقدام لازم به کمیسیون ماده (۴۲) این

قانون ارجاع می‌شود. ضمن اینکه جرایم در محاکم صالحه و تخلفات مرتبط نیز در هیأت‌های رسیدگی قابل تعقیب می‌باشند. به نظر می‌رسد با توجه به تغییرات و توسعه روزافزون در صنایع تولیدی مواد غذایی و دامی و کشاورزی، تدوین و بروز رسانی قوانین و مقررات و تبیین شاخص‌های دقیق و فنی استاندارد ملی در حوزه امنیت غذایی، جهت انطباق با شاخص‌های مورد قبول در سطح استاندارد جهانی، برای اثرگذاری و نیل به اهداف ضرورت دارد. هرچند نقش و جایگاه سازمان ملی استاندارد رویکرد ایمنی غذایی است لیکن اثر غیر مستقیم و انکارناپذیری در تأمین امنیت غذایی و تحقق زنجیره غذایی پایدار کشور در طول سالهای اخیر داشته و در آینده دارد. بنابراین بکارگیری متخصصان فنی داخلی و بهره‌مندی از تجربیات کشورهای موفق در حوزه استانداردها، بدون تردید در رساندن مطمئن کشور به راهبردهای اثر بخش مرتبط با امنیت غذایی و ایمنی غذایی حائز اهمیت بوده و بایستی همواره مورد توجه سیاستگذاران حوزه امنیت غذایی قرار گیرد.

به نظر می‌رسد از دیگر موارد سیاستگذاری مقنن در حوزه امنیت غذایی، بزه انگاری موارد قاچاق کالاها و محصولات کشاورزی، غذایی، دامی و ... می‌باشد. امروزه دو مدل کلی مقابله با پدیده قاچاق کالا قابل بررسی است. (مدل اول از سوی کشورهای توسعه یافته و دولت‌هایی که از نظام اقتصادی منسجم و کنترل شده‌ای برخوردارند، اتخاذ شده است. یعنی با ارایه ساز و کارهای اقتصادی از طریق تعادل بخشی و نظام بخشی اقتصادی و استفاده از ظرفیت‌های پیشگرا و رویکرهای جرم‌انگاری رفتارها که مبتنی بر اصول و بایسته‌های علوم اقتصادی است مبادرت می‌نمایند. بیابانی و دیگران، ۱۳۹۱: ۷۷-۱۱۶) در مدل دوم با نگاه امنیتی، با وضع قوانین سختگیرانه کیفری به مقابله و به تعبیر بهتر مبارزه با پدیده قاچاق برخاسته‌اند و کشورهای کمتر توسعه یافته که از نظام اقتصادی منسجم و کارآمدی برخوردار نیستند از این مدل استفاده می‌نمایند. یعنی علاوه بر تقویت زرادخانه کیفری، رویکردهای امنیتی و حفاظتی و کنترلی را علی‌الخصوص در مبادی مرزهای آبی و خاکی و گمرکات و فرودگاه‌ها و ... را در پیش گرفته‌اند.

در طی سال‌های اخیر به علت تحریم‌های سازمان ملل متحد و ثانویه ایالات متحده آمریکا و همراهی بسیاری از کشورها با آن علیه کشورمان بر دامنه و عمق قاچاق کالاها افزوده شده و چون پدیده‌ای چند وجهی و چندبعدی است، پیامدهای مخربی را در حوزه‌های مختلف در کشور برجای گذاشته است. بر همین اساس همکاری و هماهنگی نهادهای مسئول و مرتبط اعم از دولتی و غیردولتی و حتی بخش‌های خصوصی به منظور پیشگیری و کنترل و مقابله با پدیده قاچاق کالا، ضرورتی حیاتی و اساسی و اجتناب‌ناپذیر است. قانون فعلی و حاکم بر موضوع قاچاق کالا و از جمله مرتبط با مواد غذایی، قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲ با اصلاحات و الحاقات ۱۴۰۱ است. در بند الف ماده ۱ آن، قاچاق کالا و ارز چنین تعریف شده است: قاچاق کالا و ارز: هر فعل یا ترک فعلی است که موجب نقض تشریفات قانونی مربوط به ورود و خروج کالا و ارز گردد و براساس این قانون و یا سایر قوانین، قاچاق محسوب و برای آن مجازات تعیین شده و در مبادی ورودی یا هر نقطه از کشور، حتی محل عرضه آن در بازار داخلی کشف شود. هر کالایی برای ورود به کشور یا خروج از کشور و عرضه و مصرف در بازارهای داخلی دریکی از سه حالت زیرقرار دارد: ۱- کالای مجاز ۲- کالای مجاز مشروط ۳- کالای ممنوع.

هر کالایی برای ورود و صدور مستلزم داشتن شناسنامه کالا (نظام جامع طبقه‌بندی و مشخصات ماهوی آن) و شناسه رهگیری (ماهیت، مالکیت و موقعیت کالا در هر نقطه از زنجیره تأمین) است. به موجب ۳ قانون، ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز متشکل از وزراء، نمایندگان قانونی ذیربط به ریاست رئیس‌جمهور یا نماینده وی در مرکز تشکیل می‌گردد و نماینده تام‌الاختیار رئیس قوه قضاییه نیز عضو ثابت این ستاد است. بر اساس تبصره آن در مراکز استانها ستاد استانی و به ریاست استاندار و با حضور اعضای مورد نظر تشکیل می‌گردد. تبصره ۱ ماده ۴ نیز که مسئولیت کارگروه پیشگیری از قاچاق کالا و ارز را بر عهده معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم قوه قضاییه نهاده بود به موجب اصلاحیه قانون (انتشار یافته در مورخ ۱۴۰۱/۰۱/۲۰ در روزنامه رسمی کشور) حذف گردید که حکایت از ناتوانی معاونت مزبور در اقدامات پیشگیرانه به علت افزایش حجم و تنوع در قاچاق کالا و ارز را دارد و به نظر می‌رسد باتوجه به پیشنهاد اصلاحی در ماده ۵ مبنی

بر توجه به پیشگیری نظام مند از ارتکاب قاچاق و شناسایی آن از طریق سامانه های الکترونیکی و هوشمند که متولیان امر شامل وزارت اقتصاد و دارایی، صمت، کشور، دادگستری ... با استفاده از توان و ظرفیت وزارت اطلاعات و گمرکات است، بتواند نارسایی های موجود را پوشش داده و در رسیدن به اهداف و راهبردها اثر گذار باشد. بدون تردید رویکرد اصلاحی اخیر در نظامند سازی حوزه واردات و صادرات کالاهای غذایی (انسانی یا دامی) ویا صنایع مرتبط و همچنین محصولات کشاورزی، موجب تقویت و تثبیت امنیت غذایی ودر نتیجه ارتقاء توان و ضریب امنیت کلان کشور در ابعاد مختلف خواهد شد که البته خود می تواند بستر ساز تعدد و تنوع در وقوع جرایم قاچاق یا تخلفات مرتبط هوشمندانه نیز شود که اصلاحات بعدی قانونی را ضرورت می نماید.

براساس ذیل ماده ۳ اصلاحی، هریک از مسئولین، مستخدمین یا مأمورین دولتی و یا عمومی در هر رتبه و مقامی که باشند، با هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل، چنانچه از مقام خود سوء استفاده نمایند و یا اهمال در انجام وظیفه نمایند و از این طریق به طور کلی یا جزئی، از مصوبات ستاد که در چهارچوب قوانین، مقررات و ضوابط به تصویب رسیده است و یا از وظایف یا احکام مقرر در این قانون یا مصوبات هیأت وزیران در راستای اجرای این قانون و یا از زمان بندی هریک از موارد مذکور تخلف یا استنکاف نمایند، در صورتی که در این قانون یا سایر قوانین مجازات شدیدتری تعیین نشده باشد، به یک تا پنج سال انفصال موقت از خدمات دولتی و عمومی محکوم می شوند. به همین منظور وزارت صنعت، معدن و تجارت به موجب ماده ۶ مکرر اصلاحی موظف شده ظرف سه ماه از تاریخ لازم الاجرا شدن این قانون " سامانه مقررات تجاری " را ایجاد، راه اندازی و بهره برداری نماید و از طریق ایجاد " سامانه جامع انبارها و مراکز نگهداری کالا " ظرف دو ماه از تاریخ لازم الاجرا شدن این قانون با همکاری دستگاه های اجرایی ذیربط، امکان صدور قبض انبار و حواله انبار را فراهم نماید که متضمن اطلاعات کامل کمی و کیفی کالا، مالک، محل نگهداری، تحویل دهنده، تحویل گیرنده، تاریخ و زمان صدور سند و ... باشند. ضمانت اجرایی آن نیز برای ورود یا خروج کالا بدون قبض انبار و حواله مورد نظر، برای نگهداری کننده جریمه نقدی به میزان یکصد میلیون ریال یا معادل یک چهارم ارزش کالای موضوع تخلف، هرکدام که بیشتر باشد، است. بنابراین این مقرره یکی از علل رسوب و بلا تکلیفی چندین ساله کالاها مخصوصا مواد خوردنی و آشامیدنی (مصارف انسانی یا دامی) را در گمرکات و بنادر کشور که طی سالیان اخیر به محل نزاع و تقابل سازمان های مرتبط متولی تبیل شده بود و از موجبات ناامنی غذایی محسوب می شد را پایان داد که به عنوان نمونه مثال بارز آن می توان به موضوع بلا تکلیفی چند ساله حجم زیادی از ذرت های وارداتی اشاره نمود که به لحاظ عدم هماهنگی سازمان غذا و دارو با گمرک کشور منتهی به غیر قابل مصرف شدن آنها حتی برای دام و صنایع شیمیایی شد و نهایتا با ورود سازمان بازرسی کل کشور و دادستان حوزه قضایی و تصمیم نهایی دولت معدوم گردید در حالیکه با تدبیر و انسجام بخشی امور می توانست موثر در تأمین امنیت غذایی باشد. .

برای حصول موفقیت در امر پیشگیری و مبارزه با قاچاق کالای مرتبط با امنیت غذایی، تنوع پاسخ دهی سیاست جنایی در قبال رفتارهای ناقض امنیت غذایی به شکل مجازات های کیفری و انضباطی حائز اهمیت است.

مطابق ماده ۱۸ هر شخصی که مرتکب قاچاق کالا و حمل یا نگهداری آن شود، علاوه بر ضبط کالا به جریمه های زیر محکوم می گردد: الف- کالای مجاز: جریمه نقدی یک تا دو برابر ارزش کالا. ب- کالای مجاز مشروط: جریمه نقدی معادل یک تا سه برابر ارزش کالا. بر اساس تبصره یک نیز عرضه و فروش کالای قاچاق موضوع این ماده ممنوع و مرتکب علاوه بر ضبط کالا، به حداقل مجازات های مقرر در این ماده محکوم می گردد. به موجب ماده ۱۸ مکرر چنانچه جرایم مذکور در ماده ۱۸ توسط واحدهای صنفی انجام شود، تخلف است و مرتکب علاوه بر ضبط کالا به جرایم نقدی مقرر محکوم می گردد. وسایل نقلیه مورد استفاده در حمل کالای قاچاق نیز به موجب مواد ۱۸ و ۲۳ و ۶۵ تحت شرایطی توقیف و به نفع دولت ضبط می گردند.

مجازات قاچاق کالای ممنوع مطابق ماده ۲۲ است که مقرر داشته: هرکس مرتکب قاچاق کالای ممنوع گردد یا کالای ممنوع قاچاق را نگهداری یا حمل نماید یا بفروشد، علاوه بر ضبط کالا به شرح زیر و مواد (۲۳) و (۲۴) مجازات می شود: الف- در صورتی که ارزش کالا تا ده میلیون (۱۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال باشد، به جزای نقدی معادل دو تا سه برابر ارزش کالای ممنوع قاچاق. ب- در صورتی که ارزش کالا از ده میلیون (۱۰.۰۰۰.۰۰۰) تا یکصد میلیون (۱۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال باشد به جزای نقدی معادل سه تا پنج برابر ارزش کالای ممنوع قاچاق. پ- در صورتی که ارزش کالا از یکصد میلیون (۱۰۰.۰۰۰.۰۰۰) تا یک میلیارد (۱.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال باشد به بیش از شش ماه تا دو سال حبس و به جزای نقدی معادل پنج تا هفت برابر ارزش کالای ممنوع قاچاق. ت- در صورتی که ارزش کالا بیش از یک میلیارد (۱.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال باشد به دو سال تا پنج سال حبس و به جزای نقدی معادل هفت تا ده برابر ارزش کالای ممنوع قاچاق. وجوه حاصل از قاچاق کالای ممنوع نیز طبق تبصره ۲، ضبط می شود.

واردات و صادرات مواد و فرآورده های خوراکی و آشامیدنی و ... بدون طی تشریفات قانونی به موجب ماده ۲۷ توسط هر شخص حقیقی یا حقوقی که اقدام نماید، مجازات کالاهای قاچاق را دارد. این مجازات مانع از پرداخت دیه و خسارت های وارده نیست. در صورتی که کالای قاچاق مکشوفه شامل مواد و فرآورده های خوراکی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی باشد، مرجع رسیدگی کننده مکلف است نسبت به استعلام مجوز مصرف انسانی کالاهای مذکور اقدام و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی موظف است ظرف ده روز به این استعلام پاسخ دهد. هرگاه کالای مکشوفه مذکور موفق به اخذ مجوزهای بهداشتی و درمانی در خصوص مصرف انسانی گردد جرم قاچاق مشمول مجازات مندرج در بند (ب) ماده (۱۸) این قانون خواهد شد و در غیر این صورت کالای مکشوفه، کالای تقلبی، فاسد، تاریخ مصرف گذشته و یا مضر به سلامت مردم شناخته شده و مشمول مجازات قاچاق کالاهای ممنوع می باشد. حمل، نگهداری، عرضه و فروش محصولات فوق نیز مشمول مجازات های این ماده است.

مطابق ماده ۲۸ در صورتی که قاچاق کالاهای ممنوع به نحو سازمان یافته ارتکاب یابد، مرتکب علاوه بر جزای نقدی مندرج در ماده (۲۲) این قانون به ترتیب زیر محکوم می شود: الف- در خصوص بند (الف) ماده (۲۲) به نود و یک روز تا شش ماه حبس. ب- در خصوص بند (ب) ماده (۲۲) به بیش از شش ماه تا دو سال حبس. پ- در خصوص بندهای (پ) و (ت) ماده (۲۲) به حداکثر مجازات حبس مندرج در بندهای مذکور. به موجب تبصره

کسانی که در ارتکاب جرایم این ماده نقش سازماندهی، هدایت و یا سردستگی گروه سازمان یافته را بر عهده دارند، حسب مورد به حداکثر مجازات‌های مقرر محکوم می‌شوند.

مطابق ماده ۲۹ در صورتی که کالاهای مجاز، مجاز مشروط، یارانه‌ای و یا ارز به نحو سازمان یافته قاچاق شود، علاوه بر مجازات‌های موضوع ماده (۱۸) این قانون، حسب مورد مرتکب به مجازات‌های زیر محکوم می‌شود:

الف- چنانچه ارزش کالای مجاز یا مجاز مشروط تا یکصد میلیون (۱۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال باشد به نود و یک روز تا شش ماه حبس و در صورتی که ارزش کالا بیش از مبلغ مذکور باشد به بیش از شش ماه تا دو سال حبس.

ب- چنانچه ارزش کالای یارانه‌ای یا ارز تا یکصد میلیون (۱۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال باشد به دو سال تا پنج سال حبس و در صورتی که ارزش کالا بیش از مبلغ مذکور باشد به حداکثر مجازات مذکور در این بند تبصره- کسانی که در جرایم فوق نقش سازماندهی، هدایت و یا سردستگی گروه سازمان یافته را بر عهده دارند، حسب مورد به حداکثر مجازات‌های مقرر محکوم می‌شوند. همچنین به موجب ماده ۳۱ در صورتی که احراز شود مرتکب جرایم قاچاق کالا و ارز با علم و عمد، عولید و سود حاصل از این جرایم را به نحو مستقیم یا غیرمستقیم برای تأمین مالی تروریسم و اقدام علیه امنیت ملی و تقویت گروه‌های معاند با نظام اختصاص داده یا هزینه نموده است، علاوه بر مجازات‌های مقرر در این قانون حسب مورد به مجازات محارب یا مفسد فی الارض محکوم می‌گردد. بر اساس تبصره ۲ ماده ۴۳ در صورتی که کالای قاچاق مکشوفه بلاصاحب، متواری و یا مجهول المالك باشد، کالای مزبور عینا به سازمان جمع آوری و فروش اموال تملیکی تحویل تا فروخته شود و وجوه حاصل در حساب بانکی تحت نظر این نهاد واریز می‌گردد.

مرجع قانونی صالح رسیدگی کننده به جرایم مرتبط با قانون مورد اشاره به موجب ماده ۴۴ است که تصریح دارد: رسیدگی به جرایم قاچاق کالا و ارز سازمان یافته و حرفه‌ای، قاچاق کالاهای ممنوع و قاچاق کالا و ارز مستلزم حبس و یا انفصال از خدمات دولتی در صلاحیت دادسرا و دادگاه انقلاب است. سایر پرونده‌های قاچاق کالا و ارز، "تخلف" محسوب و رسیدگی به آن در صلاحیت سازمان تعزیرات حکومتی است. چنانچه پرونده‌ای، متهمان متعدد دارد و رسیدگی به اتهام یکی از آنان در صلاحیت مرجع قضائی باشد، به اتهامات سایر اشخاص نیز در این مراجع رسیدگی می‌شود.

مجازات اشخاص حقوقی مرتکب جرایم موضوع قانون بر اساس مواد ۶۷ و ۷۰ می‌باشد که به شرح زیر است:

ماده ۶۷- اگر قاچاق توسط شخص حقوقی ارتکاب یابد، مرجع صدور حکم نسبت به ضبط کالا و یا ارز قاچاق مکشوفه اقدام می‌کند و شخص حقوقی، علاوه بر محکومیت به جزای نقدی، حسب مورد به دو تا چهار برابر حداکثر جریمه مقرر برای شخص حقیقی به ترتیب زیر محکوم می‌شود: الف- در مورد قاچاق کالای غیرممنوع و ارز در مرتبه اول ممانعت از فعالیت شخص حقوقی از یک تا دو سال و در مرتبه دوم انحلال شخص حقوقی. ب- در مورد قاچاق کالای ممنوع و یا سازمان یافته، انحلال شخص حقوقی. تبصره ۱- افراد موضوع این ماده محکومیت قطعی می‌یابند و تا پنج سال مجاز به تأسیس و مشارکت در اداره شخص حقوقی نیستند. تبصره ۲- چنانچه شخص حقوقی، وابسته به دولت یا مأمور به خدمات عمومی باشد، مرجع رسیدگی کننده،

کارکنان و مدیران مرتکب قاچاق را علاوه بر مجازات‌های مربوط حسب مورد به محرومیت یا انفصال دائم یا موقت از خدمات دولتی و عمومی غیردولتی محکوم می‌نماید. تبصره ۳- اگر منافع حاصل از قاچاق به شخص حقوقی تعلق یابد و یا برای تأمین منافع شخص حقوقی به قاچاق اقدام گردد، جریمه‌ها از محل دارایی شخص حقوقی وصول می‌شود. تبصره ۴- در خصوص مدیر شخص حقوقی که از عمل مباشران، علم و اطلاع داشته باشد نیز مطابق قانون مجازات اسلامی عمل می‌شود. منظور از مدیر شخص حقوقی کسی است که اختیار نمایندگی یا تصمیم‌گیری یا نظارت بر شخص حقوقی را دارد.

با توجه به قوانین و مقررات مورد اشاره ناظر بر کنترل و مقابله با پدیده قاچاق کالا، سیاست جنایی ایران در طول سالهای اخیر به سمت وسوی مدل دوم یعنی واکنش محورگرایش داشته و به شکل پیشروی در جرم انگاری و تکثر مجازات‌ها و تشدید آنها (جلوه‌های این نگرش در جرم انگاری گسترده، کیفرگرایی مفرط، ممنوعیت اعمال برخی نهادهای ارفاقی در مرحله تعقیب یا اجرای کیفر) تخفیف، تعلیق، آزادی مشروط (قابل توجه است. ابراهیمی، ۱۳۹۸: ۲۸۴-۲۹۰) بوده است لیکن در عمل و واقعیت موجود موفقیت‌های درخور توجهی بدست نیآورده که به نظر می‌رسد علت آن ضعف در نظام متولیان اجرایی و قضایی و عملیاتی و وجود فساد در سیستم اداری مرتبط است. لذا برای نیل به اهداف و راهبردها بایستی نیازهای غذایی کشور به طور مستمر سالیانه و حتی فصلی شناسایی و به روز رسانی شده و سازمان‌های متولی و ناظر ابتدا ضرورت سنجی شده و محدود گردند و سپس با تقویت ساختار و سازوکارهای مدل اول مورد اشاره که مبتنی بر تجربیات کارشناسان علوم اقتصادی، اجتماعی و ... است، سیاست‌گذاری هدفمند و کارآمدی تدوین و عملیاتی شود.

در طی سالهای اخیر با توجه به چالش‌های پیش روی دولت‌ها در تأمین امنیت غذایی پایدار، کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه به سمت تولید، واردات، صادرات و مصرف محصولات غذایی تراریخته گرایش پیدا کرده‌اند و با رویکردی قانونی، اجرایی، علمی و فنی به روند تولید تا مصرف اینگونه محصولات به منظور تحقق زنجیره غذایی پایدار و تأمین امنیت غذایی جامعه انسانی و دامی خود گام‌های اساسی برداشته‌اند. رشد فزاینده تحقیقات حوزه زیست فناوری و تولید محصولات تراریخته از جمله چالش‌ها و بایسته‌های تأمین امنیت غذایی است که سبب شد در سطح بین‌المللی پروتکل کارتاها^۱ تدوین شود و کشورمان نیز در سال ۱۳۸۲ با تصویب مجلس شورای اسلامی به این پروتکل پیوسته و لازم‌الاجرا می‌باشد. مطابق بند اول ماده ۲ این پروتکل، اعضاء موظف به ایجاد معیارهای حقوقی، اداری و سایر مواد لازم و مناسب برای اجرای تعهدات خود براساس آن شده‌اند. بر همین اساس "قانون ملی ایمنی زیستی" در تاریخ ۱۳۸۸/۰۵/۰۷ در مجلس شورای اسلامی به تصویب رسیده و آیین‌نامه اجرایی قانون مزبور نیز مشتمل بر ۲۱ ماده در تاریخ ۱۳۹۲/۰۴/۱۱ تهیه و به تأیید رییس جمهور وقت رسیده است. در ادامه و در هفتمین جلسه شورای ملی ایمنی زیستی در تاریخ ۱۳۹۴/۰۱/۲۹ توسط معاون اول رییس جمهور لغو و به جای آن آیین‌نامه اجرایی بند ۷ ماده ۷ قانون

1- .kartahna

ایمنی زیستی ناظر به شرایط بسته بندی، برچسب گذاری و حمل و نقل موجودات زنده تغییر شکل یافته ژنتیکی تصویب و لازم الاجرا گردید.

مهمترین دلایل موافقان به عنوان مزایای اینگونه محصولات عبارتند از:

۱- رشد فزاینده جمعیت انسانی در طول سالهای گذشته و آینده و مشکلات ناشی از کمبود و فقر غذایی و حفظ سرمایه انسانی. ۲- مقاومت به آفات و بیماری های محصولات کشاورزی و عدم نیاز به سموم و آفت کش ها و تنش های ناشی از بحران های کم آبی و خشکسالی و تغییرات اقلیمی آب و هوایی. ۳- سودمندی برای حفاظت از محیط زیست از طریق کاهش گازهای گلخانه ای و حفاظت از منابع آب و خاک و افزایش کیفیت استفاده از آن. ۴- تحقق زنجیره غذایی پایدار و ایجاد امنیت غذایی به عنوان یکی از مؤلفه های تأثیر گذار در حوزه امنیت اقتصادی - اجتماعی و... با رویکرد هزینه و فایده. ۵- هیچ مستند و دلیل علمی و مبنایی مورد وثوقی از مراکز تحقیقات بین المللی یا ملی در مورد عوارض و مضرات محصولات تراریخته که دارای ارزش علمی باشد ارائه نشده و صرفاً در حد نگرانی ها و احتمالات است. هر چند که در ایران به صورت رسمی کشت تراریخته وجود ندارد لیکن یکی از کشورهای وارد کننده محصولات تراریخته در حوزه محصولات استراتژیک مانند گندم، ذرت، سویا، پنبه، برنج، روغن و... حتی گوشت و دام تولیدی از محصولات تراریخته شده، ایران است.

از مهمترین دلایل مخالفان (معایب) محصولات تراریخته می توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- سرطان زا و سمیت و آلرژی زا بودن اینگونه محصولات و عوارضی که بر سلامتی و سیستم ایمنی بدن انسان دارد و مخدوش شدن حق برغذای سالم. ۲- آسیب های زیستی محیطی بر منابع آب و خاک و گیاهان و تضعیف دشمنان طبیعی آفات. ۳- عدم رعایت الزامات قانونی ناظر بر تولید و مصرف محصولات تراریخته از ناحیه عوامل دخیل در موضوع از مرحله نتایج تحقیقات آزمایشگاهی تا برچسب گذاری و سواستفاده از وضعیت موجود به منظور کسب منافع اقتصادی بیشتر. (مهمترین دلیل روی آوردن به محصولات غذایی تراریخته دلیل اقتصادی است و موجب در هم تنیدگی فاکتورهای اقتصادی و سیاسی و... در حمایت از تولید، واردات و مصرف اینگونه محصولات است. چاه آبی و گرجی فرد، ۱۳۹۶: ۳۹) ۴- مراکز علمی و تحقیقاتی ملی و بین المللی مورد وثوق در مورد نداشتن عوارض و آسیب های تولید و مصرف محصولات تراریخته بر انسان، طبیعت (گیاهان و دیگر جانوران و آب و خاک) به نحو مستدل و مستند و قطعی و قابل اعتماد نظرات کارشناسی را ابراز نکرده اند و... محصولات غذایی تراریخته در آینده جزو جدایی ناپذیر سبد غذایی بیشتر مردم جهان خواهد بود و اینکه استدلال کدام دو گروه، نظریه غالب می شود بستگی به تلاش مراکز علمی و تحقیقاتی فنی هر کدام برای اثبات دلایل اعلامی خود دارد.

براساس رویکرد هزینه و فایده در صنعت کشاورزی و مواد غذایی، فعالان این عرصه در تلاش هستند که بر حجم تولیدات افزوده و از سوی دیگر قیمت تمام شده محصولات غذایی را کاهش دهند. (بررسی قوانین و مقررات ایران در خصوص محصولات تراریخته نشان می دهد که سیاست کشور حمایتی بوده و در راستای

تولید، واردات، صادرات، و مصرف اینگونه محصولات است. با این حال قوانین ناظر بر موضوع دارای ایرادات و کاستی هایی است که سبب بروز تفسیرهای مختلف و به تبع آن عدم اجرای (دقیق و شفاف) آن شده است که مستلزم رفع نواقص و کاستی های موجود و تدوین مقررات فنی و حقوقی روزآمد و ناظر بر موضوع است. مرکز پژوهش های مجلس، ۱۳۹۶).

مهمترین قانون ناظر بر محصولات غذایی تراریخته قانون ایمنی زیستی مصوب ۱۳۸۸ مجلس شورای اسلامی است. ماده ۱ قانون ایمنی زیستی به تعریف اصطلاحات پرداخته و در ماده ۲ آمده است که: کلیه امور مربوط به تولید، رهاسازی، نقل و انتقال داخلی و فرامرزی، صادرات، واردات، عرضه، خرید، فروش، مصرف و استفاده از موجودات زنده تغییر شکل یافته با رعایت مفاد این قانون مجاز بوده و دولت مکلف است تمهیدات لازم را برای انجام این امور از طریق بخش های غیر دولتی فراهم آورد. تشکیل شورای ملی - ایمنی زیستی و حدود وظایف و اختیارات آن به موجب ماده ۳ است.

طبق بند الف ماده ۵ قانون نیز مسؤولیت حفاظت از ذخایر ژنتیکی در محدوده کلیه ی امور مربوط به کشاورزی، باغبانی، جنگل، مرتع، بیابان، شیلات، دام، طیور، زنبورداری و بیماریهای مرتبط با این موارد بر عهده وزارت جهاد کشاورزی است و طبق بند ج مسؤولیت حفاظت از سلامت انسان و بررسی مخاطرات احتمالی موجودات زنده تغییر شکل یافته که به مصرف غذای انسان می رسد بر عهده وزارت بهداشت است. کلیه اشخاص حقیقی و حقوقی که قصد تولید، عرضه، واردات، صادرات محصولات ترا ریخته را دارند بایستی ضمن تهیه شناسنامه از محصول، در خواست صدور مجوز از مراجع ذی صلاح نمایند. دستگاه اداری مربوط نیز ظرف مهلت سه ماه نظر مستدل و کتبی خود را مبنی بر موافقت یا مخالفت اعلام کند. متقاضی چنانچه اعتراض دارد، درخواست خود را به کمیسیون سه نفره داوری که مرکب از متخصصان مرتبط با ایمنی زیستی (حداقل دانشیار) وزارتخانه های بهداشت، جهاد کشاورزی و سازمان محیط زیست و با معرفی این دستگاه ها و حکم رییس شورای ملی ایمنی زیستی است و تشکیل می گردد تقدیم نماید.

در ماده ۶ مقرر شده است: در صورتی که هر یک از دستگاه های اجرایی ذی صلاح در خصوص اقدامات اشخاص حقیقی یا حقوقی فعال در زمینه فناوری زیستی جدید تخطی از مفاد این قانون مشاهده نمایند، مکلفند ضمن تعلیق موقت مجوز شخص خاطی، مراتب را برای رسیدگی قضایی به مرجع ذی صلاح قضایی ارجاع نمایند. مرجع قضایی موظف است این پرونده ها را در فرصت ویژه و یا فوق العاده رسیدگی نمایند. در صورت تأیید تخلفات توسط مرجع قضایی اگر تخلف موجبات تضییع حقوق سایر اشخاص را فراهم نموده و یا خسارتی را به سایر اشخاص و یا زیست محیطی وارد نموده باشد، شخص متخلف به جبران خسارت وارده محکوم شده و در صورت تکرار برای بار دوم، علاوه بر جبران خسارت به پرداخت دو برابر خسارت وارده به صورت جزای نقدی محکوم و کلیه مجوزهای صادره قبلی باطل و از فعالیت های اجرایی وی ممانعت به عمل خواهد آمد.

شورای ملی ایمنی زیستی در مورخ ۱۳۹۲/۰۴/۱۹، آیین نامه اجرایی قانون مزبور را در ۴۱ ماده تصویب کرد و در ماده ۱ در مورد خسارت چنین آمده است که: هر نوع اثر زیانبار احتمالی موجود زنده تغییر ژنتیکی یافته و

فرآورده های حاوی آن بر محیط زیست و حفاظت و استفاده پایدار از تنوع زیستی با در نظر گرفتن سلامت انسان، دام و گیاه که به صورت علمی قابل تشخیص و یا اندازه گیری معنی داری از نظر آماری و قابل اثبات توسط دستگاه های اجرایی ذی صلاح تشخیص داده شود که توسط کار گروه های تخصصی هر یک از دستگاه های مرتبط انجام می شود. مجوزها مطابق ماده ۱۴ برای هر محصول یک بار و برای مدت اعتبار یک ساله صادر می شود. در صورت احراز بقاء شرایط سابق، امکان تمدید مجوز برای واردات و صادرات بعدی موجود زنده تغییر شکل یافته وجود خواهد داشت. در مورد صدور مجوز تولیدات، به مدت اعتبار یک ساله اشاره ای نداشته است و مادامی که تخلفی از شرایط لازم مجوز اخذ شده از سوی شخص انجام نشده آن مجوز معتبر است.

بر اساس ماده ۳ جهت ارزیابی مخاطرات احتمالی برای سلامت انسان، رعایت آخرین دستورالعمل های صادره در رابطه با ایمنی مواد غذایی حاصل از زیست فناوری مدرن و نیز ارائه اطلاعات مشروح ذیل الزامی می باشد. در مورد تخلفات انجام شده و نحوه رسیدگی به آن به موجب ماده ۳۸ آیین نامه، انجام کلیه امور و فرآیند های مربوط به تولید و رها سازی، نقل و انتقال داخلی و فرامرزی، صادرات، واردات و عرضه موجودات زنده تغییر ژنتیک یافته و فرآورده های حاوی موجود زنده تغییر ژنتیکی یافته بدون کسب مجوز از مراجع ذی صلاح تخلف محسوب شده و با متخلف مطابق ماده ۶ قانون برخورد می شود. (با بررسی قانون حمایت از مصرف کنندگان (بند اول ماده ۱) ملاحظه می شود که حمایت قانونی مربوط به کسانی است که کالا را خریداری کرده اند و بر خلاف نام آن، مصرف کنندگان و استفاده کنندگان از کالا که الزاما ممکن است خریدار نباشند، از دایره حمایت خارج می شوند. پور اسماعیلی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۰۳) اینکه عنوان شده دستگاه های اجرایی در صورت احراز تخلف از مقررات قانونی و آیین نامه مورد اشاره مراتب را به مراجع قضایی برای رسیدگی گزارش می نمایند، به نظر می رسد در شیوه تدوین قانون دقت لازم نشده است زیرا مراجع قضایی، مرجع قانونی رسیدگی به تخلفات نیستند و بایستی در هیأت های رسیدگی به تخلفات اداری سازمان مربوطه رسیدگی شوند مگر اینکه تخلف احراز شده جرم نیز باشد که در این صورت موضوع قابل طرح و تعقیب کیفری در مراجع قضایی است. در حالت دوم به موجب ماده ۶ که بحث تکرار تخلف را مطرح کرده است به موضوع دو برابر خسارت وارده به عنوان جزای نقدی اشاره داشته و در حالیکه جزای نقدی یکی از انواع مجازات های کیفری و ناظر بر وقوع جرم و اثبات آن می باشد و به کیفیت مزبور، در قانون مورد اشاره مشخص نیست که نظر قانونگذار بر جنبه کیفری موضوع تخلفات است یا حقوقی بودن آن.

تخلف از شرایط و ضوابط مقرر قانونی در صدور مجوزهای مربوط ناظر بر محصولات زیست فناوری (تراریخته) دو جنبه دارد: ۱- یک حلت مربوط به تخلفات مدیران دستگاه های ذی صلاح و کارگروه های مربوطه است که مستلزم رسیدگی به موضوع در هیأت های رسیدگی به تخلفات اداری کارکنان همان سازمان است. ۲- حالت دیگر مربوط به تخلفات اشخاص حقیقی یا حقوقی دارای مجوز تولیدات، واردات، صادرات و... اینگونه محصولات، از شرایط قانونی صدور مجوز مربوطه است که موجب تعلیق موقت مجوز و رسیدگی در مراجع قضایی و در صورت احراز تخلف لغو و باطل شدن مجوز می باشد و اینکه مکلف به جبران خسارت

است که با همان اشکال قبلی ذکر شده مواجه هستیم و ناگزیریم به قوانین مرتبط دیگر مراجعه کنیم تا اشکالات و ابهامات را برطرف نماییم.

سازمان غذا و داروی وزارت بهداشت در اردیبهشت ماه سال ۱۳۹۷ شرایط برچسب گذاری این محصولات را طی بخش نامه شماره ۶۷۵/۱۵۸۶۸ مورخ ۹۷/۰۲/۲۶ بدین نحو اعلام کرد: "درج نشان (لوگو) تراریخته به صورت دایره سفید رنگ و به قطر یک و نیم سانتی متر که واژه تراریخته "GMO" در درون آن با فونت قابل رویت بر روی برچسب محصول در کنار آرم سازمان غذا و دارو معمول گردد. البته به علت عدم آشنایی به واژه مزبور و عدم اطلاع رسانی لازم مصرف کنندگان با نوع محصول تراریخته آگاه نیستند. شبکه شمس (شبکه محصولات سالم) نیز زیر نظر ستاد توسعه زیست فناوری معاونت علمی ریاست جمهوری فعالیت دارد و به رتبه بندی محصولات کشاورزی و ارتقای سلامت غذایی کشور نظارت دارد که برای محصولات اصلاح ژنتیک شده و تراریخته اولویت الف را تعیین کرده است. مطابق دستورالعمل اجرایی مربوط به موجودات زنده تغییر ژنتیک یافته و فرآورده های غذایی مرتبط مصوب ۱۳۹۳ کلیه وارد کنندگان باید احتمال تغییر ژنتیکی بودن محصول خود را اعلام کنند. کلیه محصولات وارداتی تراریخته به کشور دارای مجوز مصرف در کشور مبدأ و کشورهای اتحادیه اروپا را داشته و تأییدیه EFSA که مرجع بین المللی است را بایستی دارا باشند.

به نظر می رسد از حیث آثار و نتایج می توان جرایم دیگری را نیز در بعد داخلی و مرتبط با امنیت غذایی دانست؛ از قبیل ترک نفقه اقارب، ممانعت از تغذیه کودک از شیر مادر، عدم ذبح شرعی حیوانات حلال گوشت، شکار و صید غیر مجاز، تغییر کاربری های غیر مجاز اراضی زراعی و باغ ها و... که به لحاظ محدودیت چاپ مقاله فرصت تحلیل آنها وجود ندارد.

نتیجه:

همانطور که اشاره شد امنیت غذایی موضوعی راهبردی بوده که تحت تأثیر شش عامل بیرونی: سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فناوری، بین المللی و اکوسیستم است. در حالیکه اکثر کشورهای موفق در حوزه امنیت غذایی دارای متولی واحد بوده و از انسجام لازم بهره می برند لکن در ایران با مشکل تعدد و تنوع در سیاست گذاری و سیاستگذاران اجرایی، تقنینی و قضایی در این بخش مواجه ایم که به نظر می رسد بدون تردید فساد در سیاست گذاری ها عامل اصلی و مهم در ظهور و بروز ناامنی های غذایی در طی سالیان اخیر در سطوح ملی بوده است. از جمله این فساد در سیاست گذاری ها تعدد، تنوع و تکرر در قوانین ناظر و مرتبط با تأمین امنیت غذایی است که به جهت پراکندگی، از اثرگذاری لازم و مطلوب برخوردار نبوده و در برخی موارد نیز در عرصه اجرایی و در مقابله با ناامنی غذایی با انواع تقابل و تعارض میان متولیان امر شاهدیم که ادامه روند فعلی، موجب افزایش جرایم و تخلفات در این عرصه شده که تحقق امنیت غذایی و رسیدن به اهداف و راهبردهای آن را با انواع تهدیدات و چالش های جدی مواجه خواهد کرد. هرچند در طی سالهای اخیر تلاش هایی برای انسجام بخشی در حوزه قوانین مرتبط شده است؛ از جمله تهیه پیش نویس قانون مواد غذایی در چارچوب راهبردهای اقتصادی و بهداشت و سلامت کشور (توسط اتاق صنایع و معادن تهران تدوین شده بود) که در سال ۱۳۸۷

تقدیم کمیسیون صنایع و همچنین کشاورزی مجلس شورای اسلامی شد لیکن بدون بررسی و بلا تکلیف ماند و تصویب قانون تقویت امنیت غذایی و رفع موانع تولیدات کشور در جلسه ۱۴۰۰/۶/۲۴ مجلس شورای اسلامی لیکن نیز با ایراداتی از سوی شورای نگهبان مواجه و برگشت داده شد و فعلا سرنوشت نامعلومی دارد و یا اقدام اخیر دولت در تشکیل " قرارگاه امنیت غذایی " که به منظور انسجام و اثربخشی در تأمین امنیت غذایی انجام شده، نشان از اهمیت موضوع و از سوی دیگر ناتوانی ناکافی بودن تمامی قوانین و ساز و کارهای اجرایی و حتی قضایی موجود را دارد.

مهمترین قوانین و مقررات ناظر و مرتبط با امنیت غذایی و تحقق زنجیره غذایی و در جهت مقابله با ناامنی غذایی عبارتند از: ۱- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (اصول چهل و سوم و چهل و چهارم) ۲- اسناد بالادستی نظام مانند برنامه های توسعه ایی اول تا ششم کشور، سیاست های اقتصاد مقاومتی و بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی ابلاغی مقام رهبری، برنامه های توسعه ایی قوه قضاییه و سند تحول قوه قضاییه ابلاغی رئیس قوه قضاییه و ... ۳- مصوبات شورای هماهنگی اقتصادی سران قوا، شورای عالی سلامت و امنیت غذایی، شورای پیشگیری از وقوع جرم قوه قضاییه، ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز، ستاد تنظیم بازار و ... ۴- قوانین کیفری از قبیل قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و بخش تعزیرات اسلامی مصوب ۱۳۷۵، قانون مجازات اخلاکگران در نظام اقتصادی، قانون تقویت و توسعه نظام استاندارد، قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، قانون مواد خوردنی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی، قانون امور گمرکی، قانون ایمنی زیستی و مواد تراریخته، قانون نظارت شرعی بر ذبح و صید، قانون تجارت الکترونیکی و ... جرایم علیه امنیت غذایی با توجه به شرایط و عناصر تحقق آن، می تواند جنبه داخلی و یا حتی بین المللی به خود گیرد و همچنین بنا به شرایط و آثار و نتایج وقوع آن، می تواند از مصادیق جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی یا علیه اشخاص و ... باشد.

در سالهای اخیر سیاستگذاران همواره تلاش نموده اند که جلوه ها و مصادیق بزه انگاری ها و تخلفات، انواع پاسخ دهی کنشی و واکنشی در ارتباط با امنیت غذایی را مورد هدف گذاری، برنامه ریزی و هماهنگی های درون سازمانی و برون سازمانی نهادهای متولی، در بستر سیاست جنایی تقنینی، اجرایی و قضایی با برخی پیش روی ها یا پس روی ها، سیاستگزاری و انسجام بخشی نمایند تا بخشی از تهدیدات ناقص و علیه امنیت غذایی را پوشش دهند. سیاست جنایی ایران در موضوع پژوهش به نظر می رسد ترکیبی از اقدامات کنشی (پیشگیرانه) و واکنشی (سرکوب گرایانه) را مفید و مؤثر می داند. در این راستا تعامل و همکاری میان قوای مجریه و قضائیه و اجتماع، به منظور بهره مندی از تحقق امنیت غذایی پایدار ضرورتی حیاتی و اجتناب ناپذیر است. در این میان عملکرد و سازو کار قوای مزبور در کنار نقش حمایتی و تکمیل کننده قوه مقننه که ارتباط مستقیمی با موضوع تأمین امنیت غذایی دارد حائز اهمیت است و هرگونه بی توجهی یا کم توجهی به جایگاه اثرگذار هر یک از آنها در مولفه های سیاست جنایی و یا هرگونه موازی کاری، تقابل و تعارض کارکردها و منافع، میزان موفقیت سیاست های اتخاذ شده را تحت تأثیر و چالش جدی قرار می دهد. سیاست جنایی اجرایی ایران در قلمرو جرایم و تخلفات علیه تأمین امنیت غذایی با رویکرد مشارکت اجتماعی و به شکل انطباقی است که بیانگر نقش و تأثیر نهاد های اجتماعی (حقیقی و حقوقی) در فرآیند سیاست گذاریهای مرتبط است.

باتوجه به چالش های متعدد و متنوع داخلی و بین المللی پیش روی امنیت غذایی و وجود سازمان ها و نهادهای اجرایی و قضایی و کارکرد های گوناگون آنها، به منظور انسجام بخشی امور برای رسیدن به اهداف و راهبردها و سیاست های اتخاذ شده و جلوگیری از تقابل و موازی کاری ها و تحقق امنیت غذایی پایدار و مقابله اثرگذار با ناامنی های غذایی ناشی از وقوع تخلفات و جرایم مرتبط و تلاش جدی و میدانی در جهت کنترل و پیشگیری از بروز هرگونه پدیده جنایی مرتبط و ... موارد ذیل پیشنهاد می گردد: ۱- تدوین قانون روزآمد و جامع تحت عنوان " قانون ملی امنیت غذایی " ۲- تشکیل و تبیین حدود وظایف و اختیارات و ساز و کارهای " سازمان ملی امنیت غذایی " به عنوان نهاد متولی منسجم و کارآمد در قانون مورد اشاره ۳- تدوین سیاست منسجم تقنینی و اجرایی و قضایی حوزه امنیت غذایی، با تبیین دقیق اهداف و راهبردها (ابعاد داخلی و بین المللی) و توجه و تعامل و استفاده از تجربیات علمی و فناورانه کشورهای موفق حوزه امنیت پایدار غذایی و ...

- اردبیلی، محمد علی، حقوق جزای عمومی، جلد اول، چاپ پنجاه و سوم، تهران، نشر میزان، ۱۳۹۶.
- پور بافرانی، حسن، حقوق جزای بین الملل، چاپ نهم، تهران، انتشارات جنگل، تهران، ۱۳۹۵.
- جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق، چاپ سیزدهم، تهران، انتشارات گنج دانش، ۱۳۸۲.
- جندلی، منون، درآمدی بر پیشگیری از جرم (ترجمه شهرام ابراهیمی) چاپ اول، تهران، نشر میزان، ۱۳۹۳.
- دلماس مارتی، مترجم علی حسین نجفی ابرند آبادی، نظام های بزرگ سیاست جنایی، چاپ سوم، تهران، نشر میزان، ۱۳۹۳.
- ذاکر صالحی، غلامرضا، راهبردهای مبارزه با فساد اداری، تهران، انتشارات جنگل، ۱۳۹۱.
- سبزواری نژاد، حجت، حقوق جزای عمومی، جلد اول، چاپ دوم، تهران، انتشارات جنگل، ۱۳۹۳، صفحه ۲۱۴.
- شامبیاتی، هوشنگ، حقوق جزای عمومی، جلد اول، چاپ دهم، تهران، انتشارات ژوبین، ۱۳۸۰، صفحه ۳۸۲.
- شیخ الاسلامی، عباس، سیاست جنایی تقنینی ایران در جرایم اقتصادی، معاونت آموزش قوه قضاییه، تهران، انتشارات جاودانه، ۱۳۷۸.
- شاکری، عباس، مقدمه ای بر اقتصاد ایران (سالهای ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۱)، تهران، انتشارات رافع، ۱۳۹۵.
- مهاجری، علی، جرایم شغلی کارکنان دولت در حقوق جزای ایران، چاپ دوم، تهران، انتشارات فکر سازان، ۱۳۹۵.
- میر خلیلی، سید محمود، رهیافت های نوین پیشگیری از جرم، جلد اول، معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم قوه قضاییه، تهران، نشر میزان، ۱۳۹۱.
- نجفی ابرند آبادی، علی حسین، سیاست جنایی؛ از مدلها تا جنبشها، دیباچه در دلماس مارتی، می ری، نظام های بزرگ سیاست جنایی، ترجمه علی حسین نجفی ابرند آبادی، چاپ چهارم، تهران، نشر میزان، ۱۳۹۲.
- نجفی ابرند آبادی، علی حسین، دیباچه دانشنامه پیشگیری از جرم اکسفورد و مقاله پیشگیری از جرم و سیاست عمومی اثر براندون سی. ولش و دیوید پی. فارینگتون (به کوشش حمید رضا نیکو کار)، چاپ اول، تهران، نشر میزان، ۱۳۹۴.

- هداوند، مهدی و آقای طوق، مسلم، دادگاه‌های اختصاصی اداری در پرتو اصول دادرسی منصفانه، تهران انتشارات خرسندی، ۱۳۸۹.

مقالات:

- ازندیانی، علی اکبر و فتحی، یونس « آسیب شناسی فرایند دادرسی در هیأت های رسیدگی به تخلفات اداری؛ تأملی پیرامون یک الگوی مناسب» دو فصلنامه حقوق اداری، سال سوم، شماره ۹، ۱۳۹۴.

- بیابانی، غلامحسین و نظری، غلامحسین « بررسی ابعاد قاچاق کالا و روشهای مبارزه با آن»، فصلنامه بررسی های حقوقی، سال دوم شماره ۳، ۱۳۹۱.

- پور اسماعیلی، علیرضا و همکاران « بررسی تطبیقی حقوق مصرف کنندگان محصولات تراریخته در ایران واتحادیه اروپا»، مجله اخلاق زیستی، دوره هفتم، شماره بیست و چهارم، ۱۳۹۶.

- توکلی، احمدرضا، حق شناس، محمد رضا «جرائم علیه سلامت عمومی از منظر فقه مقارن و حقوق جزا با تاکید بر جرم تقلب در کالا های خوراکی» دو فصلنامه فقه مقارن، سال دوم، شماره ۳، ۱۳۹۳.

- چاه آبی، غلامرضا و گرجی فرد، حمید رضا « بررسی ابعاد جرم شناختی مواد تراریخته از منظر جرم شناختی سبز»، فصلنامه قضاوت، شماره ۹۱، ۱۳۹۶.

- شریفی، محسن « دگرگونی های مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در ایران» مجله حقوقی دادگستری، شماره ۸۴، ۱۳۹۲.

- شیروی، علیرضا و همکاران « رویکرد امنیت غذایی جمهوری اسلامی ایران از منظر ولایت فقیه و قانون اساسی» فصلنامه امنیت ملی، سال هفتم، شماره بیست و چهارم، ۱۳۹۶.

- کوشا، جعفر و قربانی قلجلو، مهدی « سیاست جنایی ایران در قبال رفتار های ناقض امنیت غذایی»، مجله حقوقی دادگستری، سال ۸۲، شماره ۱۰۲، ۱۳۹۷.

- طاهری دانا سو، مونا «تدابیر قانونی برای پیشگیری و مقابله با جرائم و تخلفات حوزه مواد خوراکی و آشامیدنی در نظام حقوقی ایران»، مجله پزشکی قانونی، دوره ۲۴، ۱۳۹۷.

- مرادخانی، فردین «دادگاه های اداری در ایران: ابهام در مبانی، سردرگمی در عمل»، نشریه حقوق اساسی، شماره ۲۲، سال یازدهم، شماره ۲۲، ۱۳۹۳.

- قلاسی، فرحناز، مدیرکل دفتر مطالعات تطبیقی و مشارکت در تدوین استانداردهای بین المللی. نخستین همایش روز جهانی ایمنی مواد غذایی - اتاق بازرگانی، تهران، ۱۳۹۸.

- مرکز پژوهش های مجلس، ۱۳۹۶.

-spink, john;& Douglas, C. Moyer, Defining the public health threat of food fraud, Minneapolis, Minn, National Center for Food Protection and Defense, 2011